

ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 2017 Թ.

# ՁԵՌՆԱՐԿ



ԴԻՏՈՐԴՆԵՐԻ,  
ՎՍՏԱՀՎԱԾ ԱՆՁԱՆՑ  
ԵՎ ԶԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ  
ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ  
ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ  
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ  
ՀԱՄԱՐ

ԵՐԵՎԱՆ 2017

ՀՏԴ 342.84(07)  
ԳՄԴ 67.400.5գ7  
Դ 536

Սույն ձեռնարկը կազմել են՝  
Գ. Պետրոսյանը,  
Տ. Եգորյանը,  
Ե. Թումանյանցը,  
Դ. Գյուրջյանը,  
Ա. Զուլհալյանը,  
Ս. Գրիգորյանը,  
Ա. Շահբազյանը

Ձևավորումը՝ Ա. Հակոբյանի,  
Լ. Հովսեփյանի

Դ 536 Դիտորդների, վստահված անձանց և զանգվածային  
լրատվության միջոցների ներկայացուցիչների համար:  
Ձեռնարկ.- Եր., 2017.- 96 էջ:

ՀՏԴ 342.84(07)  
ԳՄԴ 67.400.5գ7

ISBN 978-9939-1-0520-8

- © «Իրավունքի Եվրոպա միավորում» ՀԿ, 2017
- © «Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ  
հակակոռուպցիոն կենտրոն» ՀԿ, 2017
- © «Ժուռնալիստների «Ասպարեզ» ակումբ» ՀԿ, 2017

Այս ձեռնարկը պատրաստվել է Եվրոպական միության կողմից ֆինանսավորվող և Ժողովրդավարության ազգային հիմնադրամի կողմից համաֆինանսավորվող «2017 թ. խորհրդարանական ընտրությունների հանրային վերահսկողություն» ծրագրի շրջանակներում: Բովանդակության համար պատասխանատվություն են կրում ձեռնարկի հեղինակները: Ձեռնարկի բովանդակությունը չի արտահայտում Եվրոպական միության և Ժողովրդավարության ազգային հիմնադրամի տեսակետները:

Էլ. կայք՝ [www.citizenobserver.am](http://www.citizenobserver.am)

Էլ. փոստ՝ [info@citizenobserver.am](mailto:info@citizenobserver.am)

## ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ.....	6
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ.....	7
ՆԱԽԸՆՏՐԱԿԱՆ ՔԱՐՈՁՉՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	11
ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄԸ.....	19
ԴԻՏՈՐԴՆԵՐԸ, ՎՍՏԱՀՎԱԾ ԱՆՁԻՆՔ, ՁԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ, ԱՅՅԵԼՈՒՆԵՐԸ.....	21
ԴԻՏՈՐԴԻ, ՁԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԻ, ԱՅՅԵԼՈՒԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ, ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....	24
ՎՍՏԱՀՎԱԾ ԱՆՁԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ, ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ.....	31
ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՆԵՐ.....	35
ԸՆՏՐՈՂՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱԿՆԵՐԸ.....	44
ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՏԵՂԱՄԱՍԵՐԸ ԵՎ ՏԵՂԱՄԱՍԱՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ.....	51
ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ.....	53
ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽՈՐԴ ՕՐԸ.....	54
ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ՕՐԸ (Նախապատրաստական գործողություններ).....	59
ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳ.....	62
ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ԱՄՓՈՓՈՒՄԸ ՏԵՂԱՄԱՍՈՒՄ.....	75
ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՆԵՐԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ, ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԱՆԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԲՈՂՈՔԱՐԿՈՒՄ, ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՏԵՂԱՄԱՍՈՒՄ ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ԿԱՄ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ԱՆՎԱԿԵՐ ՃԱՆԱՉՈՒՄ.....	87
ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ԿԱՐԳ ԵՎ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐ.....	87
ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ՎԻՃԱՐԿՈՒՄ.....	90
ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎՈՂ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ.....	92
ՎԵՐԱՀԱՇՎԱՐԿ.....	93



Ծրագիրը ֆինանսավորվում է Եվրոպական միության կողմից



**National Endowment for Democracy**

*Supporting freedom around the world*



**ԻՐԱՎՈՒՆԵՐ ԵՎՐՈՊԱ  
EUROPE IN  
LAW**



**ԹՐԱՆՍՓԱՐԵՆՍԻ  
ԻՆԹԵՐՆԵՇՆԼ  
հակակոռուպցիոն կենտրոն**



**ԱՍՊԱՐԵՁ**

Սույն ձեռնարկը մշակվել է Եվրոպական միության կողմից ֆինանսավորվող և Ժողովրդավարության ազգային հիմնադրամի կողմից համաֆինանսավորվող «2017 թ. խորհրդարանական ընտրությունների հանրային վերահսկողություն» ծրագրի շրջանակներում:

Ծրագիրն իրականացնում է «Քաղաքացի դիտորդ» նախաձեռնության շրջանակներում՝ «Իրավունքի Եվրոպա միավորում» և «Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոն» հասարակական կազմակերպությունների կողմից:

«Քաղաքացի դիտորդ» նախաձեռնությունը ստեղծվել է 2013 թ.՝ Երևանի ավագանու ընտրություններին ընդառաջ: Նախաձեռնության հիմնադիրներն են չորս հասարակական կազմակերպություններ՝ «Իրավունքի Եվրոպա միավորում», «Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոն», «Ժուռնալիստների «Ապարեզ» ակումբ» և «Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեայի Վանաձորի գրասենյակ» հասարակական կազմակերպությունները: Այժմ նախաձեռնության կազմում

են «Իրավունքի Եվրոպա միավորում», «Թրանսպարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոն» և «Ժուռնալիստների «Ասպարեզ» ակումբ» հասարակական կազմակերպությունները:

«Քաղաքացի դիտորդ» նախաձեռնության նպատակն է ապահովել հանրային վերահսկողություն ընտրական գործընթացների նկատմամբ և դիտարկելով Հայաստանում անցկացվող ընտրությունները, նպաստել դրանց ազատ, արդար և թափանցիկ անցկացմանը, կանխարգելել և արձանագրել քվեարկության և արդյունքների ամփոփման ընթացքում տեղի ունեցող ընտրախախտումները՝ նպաստելով ընտրական իրավունքի պաշտպանությանը և ժողովրդավարության կայացմանը Հայաստանում: «Քաղաքացի դիտորդ»-ն առաջին անգամ դիտարկել է Երևանի ավագանու՝ 2013թ. կայացած ընտրությունները, ապա՝ 2014 թվականից առայսօր Հայաստանում անցկացված բոլոր տեղական ինքնակառավարման մարմիններ

րի ընտրությունները, ինչպես նաև՝ 2015թ. դեկտեմբերի 6-ին կայացած սահմանադրական հանրաքվեն:

«Քաղաքացի դիտորդ» նախաձեռնության շրջանակներում հասարակական կազմակերպությունները, դիտորդները և զանգվածային լրատվության միջոցների ներկայացուցիչները ոչ միայն վերահսկում են օրինականության պահպանումը ընտրական տեղամասում, այլև հետազայում մասնակցում են դիտարկված խախտումների կապակցությամբ բողոքարկման գործընթացներին:

Նախաձեռնությունը ակտիվ մասնակցում է նաև ընտրական օրենսդրության վերլուծությանը, ընտրական գործընթացներին վերաբերող օրենսդրական նախաձեռնություններին, իրականացնում է ռազմավարական դատավարություններ՝ ընտրական իրավունքի զարգացման նպատակով: Նախաձեռնությունը նպատակ է հետապնդում նաև բարձրացնել հանրային իրավագիտակցության մակարդակը ընտրական գործընթացների և իրավունքի ոլորտում:

## ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

---

ԸՕ	Ընտրական օրենսգիրք
ԿԸՀ	Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով
ՁՊՎ	Ձերբակալվածներին պահելու վայր
Հանձնաժողով	Տեղամասային ընտրական հանձնաժողով
ԶԼՄ	Զանգվածային լրատվության միջոցներ

### **Ծանոթագրություն.**

Կուսակցությունների վերաբերյալ սույն ձեռնարկում ներկայացված կարգավորումները վերաբերելի են նաև Կուսակցությունների դաշինքներին

## ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

---

### Ազգային ժողովի ընտրություններն անցկացվում են՝

- ✦ ընդհանուր,
- ✦ հավասար,
- ✦ ազատ,
- ✦ ուղղակի ընտրական իրավունքի հիման վրա՝ գաղտնի քվեարկությամբ:

**Ընտրելու իրավունք ունեն՝** *ընտրության օրը 18 տարին լրացած ՀՀ քաղաքացիները:*

### Ընտրելու իրավունք չունեն՝

- ✦ դատարանի վճռով՝ անգործունակ ճանաչված անձինք,
- ✦ դիտավորությամբ կատարված ծանր և առանձնապես ծանր հանցանքների համար դատապարտված<sup>2</sup> և պատիժը կրող անձինք:

### Քվեարկությունը գաղտնի է.

Ընտրողի համար քվեարկության գաղտնիությունը **ոչ միայն իրավունք է, այլև պարտականություն**<sup>3</sup>: Ընտրողի կամքի ազատ արտահայտման նկատմամբ վերահսկողությունն արգելվում է:

---

<sup>1</sup> օրինական ուժի մեջ մտած

<sup>2</sup> օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով

<sup>3</sup> ՀՀ քրեական օրենսգիրք, հոդված 154

Ոչ ոք իրավունք չունի պարտադրելու ընտրողին քվեարկելու որևէ թեկնածուի (կուսակցության) օգտին կամ դեմ, հարկադրելու ընտրողին մասնակցելու կամ չմասնակցելու ընտրություններին, ինչպես նաև պարտադրելու բացահայտել քվեարկության արդյունքը:

## ● Ընտրությունների հրապարակայնությունը.

- Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ նախատեսվում է թվով 1500 ընտրական տեղամասերից քվեարկության ընթացքի և քվեարկության արդյունքների ամփոփման գործընթացի տեսանկարահանում և միաժամանակյա համացանցային հեռարձակում՝ հատուկ կայքի (կայքերի) միջոցով:
- Վստահված անձինք, դիտորդները, այցելուները, զանգվածային լրատվության միջոցների (այսուհետ նաև՝ ՋԼՄ) ներկայացուցիչները կարող են լուսանկարել, տեսանկարահանել ընտրական հանձնաժողովների նիստերը, քվեարկության և արդյունքների ամփոփման ընթացքը՝ չխախտելով ընտրողների քվեարկության գաղտնիության իրավունքը:

## ● Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի (այսուհետ նաև՝ ԿԸՀ) համացանցային կայքում ([www.elections.am](http://www.elections.am)) տեղադրվում են.

- ԿԸՀ-ի անհատական ու նորմատիվ իրավական ակտերը.
- ՀՀ ընտրողների ռեգիստրը՝ որոնման հնարավորությամբ.
- Միջազգային կազմակերպությունների, օտարերկրյա հասարակական կազմակերպությունների, ՀՀ հասարակական կազմակերպությունների դիտորդական առաքելությունների՝ ընտրությունների վերաբերյալ ներկայացված զեկույցները.
- Ընտրական գործընթացներին առնչվող այլ նյութեր:



● **Ազգային ժողովի պատգամավորների նվազագույն թիվը 101 է.**

**ՀՀ-ում կազմվում է 13 ընտրական տարածք.**

- 4-ը՝ Երևանում
- 9-ը՝ մարզերում:

● **Ընտրական համակարգ.**

- համամասնական ընտրակարգ,
- Հանրապետության ողջ տարածքը հանդիսանում է մեկ բազմամանդատ ընտրատարածք,
- թեկնածուներն առաջադրվում են համապետական և տարածքային ընտրական ցուցակներով:

**Ազգային ժողովի պատգամավոր ընտրվելու իրավունք ունի՝**

- քսանհինգ տարին լրացած,
- վերջին չորս տարում միայն ՀՀ քաղաքացի հանդիսացող,
- վերջին չորս տարում ՀՀ-ում մշտապես բնակվող,
- ընտրական իրավունք ունեցող և հայերենին տիրապետող յուրաքանչյուր ոք:

**Ազգային ժողովի պատգամավորի թեկնածու առաջադրելու իրավունք ունեն.**

- կուսակցությունները,
- կուսակցությունների դաշինքները:

**Կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքների) ընտրական ցուցակները.**

**Յուրաքանչյուր կուսակցություն (դաշինք) առաջադրում է**

- թեկնածուների մեկ համապետական ընտրական ցուցակ (կարող է ունենալ երկու մաս) և

- մեկական տարածքային ընտրական ցուցակ՝ յուրաքանչյուր ընտրական տարածքի համար:

***Տարածքային ընտրական ցուցակը.***

- կազմվում է համապետական ընտրական ցուցակի առաջին մասում ընդգրկված թեկնածուներից:

***Համապետական ընտրական ցուցակի երկրորդ մասում.***

- կարող են ընդգրկվել առավել մեծ թվով մշտական բնակչություն ունեցող առաջին չորս ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներ<sup>4</sup>:

---

<sup>4</sup> Ըստ 2011թ. մարդահամարի տվյալների՝ առավել մեծ թվով մշտական բնակչություն ունեցող առաջին չորս ազգային փոքրամասնություններն են՝ 1. Եզդի, 2. Ռուս, 3. Ասորի, 4. Քուրդ:

## ՆԱԽԸՆՏՐԱԿԱՆ ՔԱՐՈՉՉՈՒԹՅՈՒՆԸ

(ԸՕ գլուխ 4–րդ և 16–րդ)

### ● Նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածը.

- **սկսվում է** ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների ընտրական ցուցակների գրանցման համար Ընտրական օրենսգրքով սահմանված ժամկետի վերջին օրվան հաջորդող 7–րդ օրը և **ավարտվում** քվեարկության օրվանից մեկ օր առաջ (**05.03.2017թ. – 31.03.2017թ.**):
- **Նախընտրական քարոզչության** ժամանակահատվածում<sup>5</sup> ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների (դաշինքների) համար ապահովվում են քարոզչություն իրականացնելու, հանրային ռեսուրսներից օգտվելու հավասար պայմաններ:

### ● Նախընտրական քարոզչության հիմնական սկզբունքները.

Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններին հավասար հիմունքներով (իսկ ԿԸՀ–ի սահմանած կարգով՝ անվճար) տրամադրվում են դահլիճներ և այլ շինություններ՝ նախընտրական ժողովներ և ընտրությունների հետ կապված այլ միջոցառումներ կազմակերպելու նպատակով:

**Ուշադրություն.** Հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների դահլիճները ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններին կարող են տրամադրվել.

<sup>5</sup> Նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածի սահմանված լինելը չի սահմանափակում Ընտրական օրենսգրքով չարգելված այլ ժամանակահատվածում քարոզչության իրականացումը:

- միայն ժամը 18.00–ից հետո կամ ոչ աշխատանքային օրերին և
- միայն այն դեպքերում, եթե տվյալ համայնքում գոյություն չունեն նախընտրական քարոզչության անցկացման համար համապատասխան այլ դահլիճներ:

### ● Ընտրական շտաբները չեն կարող տեղակայվել.

- պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների զբաղեցրած շենքերում (բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ընտրական շտաբները զբաղեցնում են այդ մարմիններին չպատկանող տարածք),
- հանրակրթական ուսումնական հաստատությունների շենքերում,
- այն շենքերում, որտեղ գործում են ընտրական հանձնաժողովները:

### ● Արգելվում է.

- քարոզչությունը քվեարկության և դրան նախորդող օրը (**01.04.2017թ. և 02.04.2017թ.**)՝ հրապարակային ելույթների, հրապարակային միջոցառումների, տպագիր մամուլի, վերգետնյա եթերային հեռարձակում իրականացնող ռադիոընկերությունների և հեռուստաընկերությունների միջոցով:

#### **Պատասխանաբարություն.**

Քվեարկության և դրան նախորդող օրը հրապարակային ելույթների, հրապարակային միջոցառումների միջոցով քարոզչություն կատարելը առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ 400.000 – 600.000 ՀՀ դրամի չափով:

Քվեարկության և դրան նախորդող օրը տպագիր մամուլի, վերգետնյա եթերային հեռարձակում իրականացնող ռադիոընկերությունների և հեռուստաընկերությունների միջոցով քարոզչություն կատարելը առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ լրատվական գործունեություն իրականացնող անձի կամ ղեկավարի նկատմամբ՝ 500.000 – 700.000 ՀՀ դրամի չափով (**«Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» ՀՀ օրենսգիրք, հոդված 40.1**):

● **Արգելվում է նախընտրական քարոզչություն կատարել և ցանկացած բնույթի քարոզչական նյութ տարածել՝**

- պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, պետական և համայնքային ծառայողներին (բացառությամբ Ազգային ժողովի պատգամավորների), ուսումնական հաստատությունների մանկավարժական կազմի աշխատողներին՝ իրենց լիազորություններն իրականացնելիս.
- դատավորներին, դատախազներին, քննչական կոմիտեի, հատուկ քննչական ծառայության ծառայողներին, ոստիկանությունում, ազգային անվտանգության, քրեակատարողական, դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայություններում ծառայողներին, զինծառայողներին.
- ընտրական հանձնաժողովների անդամներին:

**Պատասխանարվություն.**

Քարոզչության իրականացման համար օրենքով սահմանված ժամանակահատվածում նախընտրական քարոզչություն կատարելու իրավունք չունեցող անձանց կողմից նախընտրական քարոզչություն կատարելը և ցանկացած բնույթի քարոզչական նյութ տարածելը առաջացնում են տուգանքի նշանակում՝ **100.000 – 200.000 ՀՀ դրամի** չափով (*«Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» ՀՀ օրենսգիրք, հոդված 40.8*):

● **Արգելվում է.**

նախընտրական քարոզչության ժամանակ, ինչպես նաև քվեարկության նախորդ և քվեարկության օրը թեկնածուներին, ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններին անձամբ կամ նրանց անունից կամ որևէ այլ եղանակով **ընտրողներին անհատուց կամ արտոնյալ պայմաններով տալ (խոստանալ) դրամ, սննդամթերք, արժեթղթեր, ապրանքներ կամ մատուցել (խոստանալ) ծառայություններ:**

**Պատասխանաբովություն.**

Նախընտրական քարոզչության ժամանակ, ինչպես նաև քվեարկության նախորդ և քվեարկության օրը թեկնածուների, կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) կողմից անձամբ կամ նրանց անունից կամ որևէ այլ եղանակով կամ բարեգործության անվան տակ ընտրողներին անհատույց կամ արտոնյալ պայմաններով դրամ, սննդամթերք, արժեթղթեր, ապրանքներ տալը (խոստանալը) կամ ծառայություններ մատուցելը (խոստանալը), եթե դրա համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսված չէ՝ առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ **1.000.000 – 2.000.000 ՀՀ դրամի** չափով («Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» ՀՀ օրենսգիրք, հոդված 40.10):

**Պատասխանաբովություն.**

Թեկնածուներից, կուսակցություններից մեկի օգտին կամ դեմ քվեարկելու կամ ընտրություններին մասնակցելու կամ դրանից հրաժարվելու պայմանով կաշառք՝ դրամ, որևէ այլ նյութական արժեք կամ առավելություն ստանալը կամ պահանջելը՝ պատժվում է տուգանքով՝ 500.000 – 700.000 ՀՀ դրամի չափով, կամ ազատազրկմամբ՝ 1–3 տարի ժամկետով:

Գույքին վնաս պատճառելով կամ դրա սպառնալիքով, բռնությամբ կամ դրա սպառնալիքով, թեկնածուներից, կուսակցություններից մեկի օգտին կամ դեմ քվեարկելու, ընտրություններին մասնակցելուն կամ դրանից հրաժարվելուն հարկադրելը, կամ այդ նպատակով կաշառք տալը՝ դրամ, որևէ այլ նյութական արժեք կամ առավելություն խոստանալը կամ տրամադրելը՝ պատժվում են տուգանքով՝ 2.000.000 – 2.500.000 ՀՀ դրամի չափով, կամ ազատազրկմամբ՝ 3–5 տարի ժամկետով (ՀՀ քրեական օրենսգիրք, հոդված 154.2):

● **Նախընտրական քարոզչությունը զանգվածային լրատվության միջոցներով**

Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններն ունեն հանրային ռադիոյի և հանրային հեռուստատեսության եթերաժամերից **հավասար պայմաններով անվճար և վճարովի (այդ թվում՝ ուղիղ եթերով) օգտվելու իրավունք:**

● **Ընտրությունների ժամանակ հանրային ռադիոն և հանրային հեռուստատեսությունը, նախընտրական քարոզչության համար եթերաժամ տրամադրող մյուս ռադիոընկերությունները և հեռուստաընկերությունները պարտավոր են.**

- թեկնածուների, ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների համար ապահովել ոչ խտրական պայմաններ.
- լրատվական հաղորդումներում թեկնածուների, ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների նախընտրական քարոզարշավի վերաբերյալ ներկայացնել անկողմնակալ և գնահատականներից զերծ տեղեկատվություն:

● **Արգելվում է.**

նախընտրական քարոզչությանը վերաբերող ռադիոհաղորդումները և հեռուստահաղորդումներն ընդմիջել առևտրային գովազդով:

**Պատասխանատվություն<sup>6</sup>.**

Զանգվածային լրատվության միջոցներով նախընտրական քարոզչության իրականացման կարգի խախտումը առաջացնում է վարչական պատասխանատվություն:

<sup>6</sup> «Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» ՀՀ օրենսգրքը, հոդված 40.7

● **Նախընտրական քարոզչության ժամանակահատվածում քարոզչական պաստառի, քարոզչական տպագիր<sup>7</sup> և այլ նյութերի օգտագործման կարգը.**

Համայնքի ղեկավարը պարտավոր է համայնքի տարածքում քարոզչական պաստառ, քարոզչական տպագիր և այլ նյութեր փակցնելու համար անվճար տեղեր առանձնացնել (բացառությամբ հանրակրթական դպրոցների)<sup>8</sup> ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների համար ապահովելով հավասար հնարավորություններ:

● **Քարոզչական պաստառ, քարոզչական տպագիր և այլ նյութեր կարող են փակցվել միայն՝**

- հատուկ այդ նպատակով առանձնացված տեղերում, վճարովի գովազդային վահանակներում, ընտրական շտաբների վրա.
- ֆիզիկական անձանց համաձայնությամբ՝ նրանց պատկանող կամ նրանց տիրապետման ներքո գտնվող շենքերի, շինությունների<sup>8</sup>, տրանսպորտային միջոցների (բացառությամբ հասարակական տրանսպորտի և տաքսու) վրա կամ դրանց ներսում:
- բազմաբնակարան կամ ստորաբաժանված շենքերի վրա քարոզչական պաստառ, քարոզչական տպագիր և այլ նյութեր կարող են տեղադրվել միայն ֆիզիկական անձի սեփականությունը հանդիսացող տարածքում կամ արտաքին պատերին տեղադրված վճարովի գովազդային վահանակների վրա:

**Ուշադրություն.** Քարոզչական պաստառ, քարոզչական տպագիր և այլ նյութեր կարող են առանց սահմանափակման փակցվել կամ օգտագործվել նախընտրական ժողովներ և

<sup>7</sup> Ընտրական շտաբների վրա տեղադրված ցուցանակները Ընտրական օրենսգրքի իմաստով քարոզչական տպագիր նյութեր չեն համարվում, եթե դրանք չեն ներառում թեկնածուին, ընտրություններին մասնակցող կուսակցությանը կողմ կամ դեմ քվեարկելուն ուղղված ուղղակի կոչեր, դրանց թիվը չի գերազանցում ընտրության համար կազմավորված ընտրական տեղամասերի թիվը, և յուրաքանչյուր ցուցանակի մակերեսը չի գերազանցում 6 քառակուսի մետրը:

<sup>8</sup> Բացառությամբ պետական և համայնքային սեփականություն հանդիսացող շենքերի, հանրակրթական դպրոցների, բազմաբնակարան կամ ստորաբաժանված շենքերի, հասարակական սննդի կամ առևտրի օբյեկտների



Նախընտրական քարոզչության հետ կապված այլ միջոցառումներ անցկացնելու ժամանակ՝ այդ միջոցառումների անցկացման վայրում<sup>9</sup>:

● **Արգելվում է.**

- անանուն քարոզչական տպագիր նյութեր տարածելը,
- քարոզչական պաստառները, քարոզչական տպագիր և այլ նյութերը պոկելը, պատռելը, դրանց վրա գրառումներ կատարելը կամ որևէ այլ եղանակով վնասելը:

**Պատասխանատվություն.**

Օրենքով սահմանված վավերապայմանների (պատվիրատուի, տպագրող կազմակերպության և տպաքանակի վերաբերյալ տեղեկություններ) բացակայությամբ քարոզչական տպագիր նյութեր տարածելը, քարոզչական պաստառները պոկելը, պատռելը կամ դրանց վրա գրառումներ կատարելը առաջացնում է վարչական պատասխանատվություն (**«Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» ՀՀ օրենսգիրք, հոդված 40.11**):

**Վերահսկողություն.** Օրենքի խախտմամբ փակցված քարոզչական պաստառը, քարոզչական տպագիր և այլ նյութերը հանում է համայնքի ղեկավարը, անհրաժեշտության դեպքում՝ ոստիկանության աջակցությամբ:

**Ուշադրություն.** Փակցված քարոզչական պաստառները, քարոզչական տպագիր և այլ նյութերը քվեարկության օրը և դրա նախորդ օրը կարող են մնալ իրենց տեղերում:

- **Ընտրողների կամքի ազատ արտահայտման վրա ներգործությունն արգելվում է** (ԸՕ հոդված 22).
- **Արգելվում է** քվեարկության նախորդ օրը, ինչպես նաև քվեարկության օրը՝ մինչև ժամը 20.00–ն, վերգետնյա եթերային հեռարձա-

<sup>9</sup> Միջոցառման ավարտից հետո դրանք հանվում են համապատասխան թեկնածուի, ընտրությունների մասնակցող կուսակցության կողմից:

կում իրականացնող հեռուստատեսությամբ, ռադիոյով կամ տպագիր մամուլով հրապարակել՝

- ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների վերաբերյալ սոցիոլոգիական հարցման արդյունքներ,
- ինչպես նաև դրանց վերաբերյալ տեղեկատվություն:

● **Արգելվում են** քվեարկության օրը տեղամասային կենտրոնին հարող տարածքում՝

- մինչև 50 մետր շառավղով խմբերով հավաքվելը,
- տեղամասային կենտրոնի մուտքին հարող տարածքում մեքենաների կուտակումը:

***Վերահսկողություն.***

Այս պահանջների կատարումը պահովում են տեղամասային կենտրոնում ծառայություն իրականացնող ոստիկանության ծառայողները՝ անկախ ընտրական հանձնաժողովի պահանջից:

● **Հանրային ծառայող հանդիսացող թեկնածուների նախընտրական քարոզչության սահմանափակումները.**

Հանրային ծառայող հանդիսացող՝ ընտրություններին մասնակցող կուսակցության ընտրական ցուցակում ընդգրկված թեկնածուները նախընտրական քարոզչությունն իրականացնում են հետևյալ սահմանափակումներով.

- **արգելվում են** թեկնածուին, ընտրություններին մասնակցող կուսակցությանը կողմ կամ դեմ քվեարկելուն ուղղված ուղղակի կամ անուղղակի կոչերը պաշտոնեական լիազորություններն իրականացնելիս կամ պաշտոնեական դիրքի ցանկացած չարաշահումը՝ ընտրությունների ժամանակ առավելություն ստանալու համար.
- **արգելվում է** նախընտրական քարոզչության նպատակով ծառայողական պարտականությունների իրականացման համար տրամադրված տարածքների, տրանսպորտային և կապի միջոցների, նյութական ու մարդկային ռեսուրսների օգտագործումը, բացառությամբ օրենքով սահմանված դեպքերի:

# ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄԸ

## (ԸՕ գլուխ 5–րդ)

### ● Պետական բյուջեի միջոցների հաշվին է կատարվում.

- × ընտրությունների կազմակերպման և անցկացման,
- × ընտրողների ցուցակները կազմելու,
- × ընտրությունների անցկացման մասնագիտական դասընթացները կազմակերպելու,
- × ընտրական հանձնաժողովների գործունեության համար անհրաժեշտ ծախսերի ֆինանսավորումը:

### ● Ընտրական գրավ.

- Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ Ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունները (կուսակցությունների դաշինքները) ԿԸՀ–ի հաշվեհամարին վճարում են ընտրական գրավ՝ նվազագույն աշխատավարձի 10 000–ապատիկի չափով:

### ● Ընտրական գրավի գումարը վերադարձվում է՝

- մանդատների բաշխմանը մասնակցելու,
- ընտրություններին մասնակցող բոլոր կուսակցություններին կողմ քվեարկված քվեաթերթիկների թվի 4 կամ ավելի տոկոս կողմ քվեարկված քվեաթերթիկներ ստանալու,
- մինչև ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների ընտրական ցուցակների գրանցումն ինքնաբացարկ ներկայացնելու,
- ընտրության արդյունքներն անվավեր ճանաչվելու և նոր հերթական կամ նոր ընտրություն նշանակվելու դեպքերում:

### ● Նախընտրական հիմնադրամի ձևավորում (ԸՕ հոդված 26).

Նախընտրական քարոզչություն իրականացնելու համար ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունը (կուսակցությունների դաշինքը) պարտավոր է<sup>10</sup> բացել նախընտրական հիմնադրամ<sup>11</sup>:

<sup>10</sup> Սահմանված ժամկետում նախընտրական հիմնադրամ չբացելու դեպքում նախատեսված է վարչական պատասխանատվություն և դատական կարգով գրանցումն ուժը կորցրած ճանաչվելու հետևանք:

<sup>11</sup> Կուսակցությունների դաշինքում ընդգրկված կուսակցությունները և ընտրություններին մասնակցող կուսակցության ընտրական ցուցակով առաջադրված թեկնածուներն առանձին նախընտրական հիմնադրամ ձևավորելու իրավունք չունեն:

## ● Նախընտրական հիմնադրամը<sup>12</sup> ձևավորվում է՝

- կուսակցության (դաշինքի անդամ կուսակցությունների) միջոցներից<sup>13</sup>.
- ընտրություններին մասնակցող կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքի) ընտրական ցուցակում ընդգրկված թեկնածուի անձնական միջոցներից<sup>14</sup>.
- ընտրելու իրավունք ունեցող անձանց կամավոր մուծումներից<sup>15</sup>:

## ● Նախընտրական հիմնադրամի միջոցների օգտագործումը.

Ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունները նախընտրական հիմնադրամի միջոցները (500.000.000 ՀՀ դրամը չգերազանցող գումարի չափով) օգտագործում են՝

- զանգվածային լրատվության միջոցներով նախընտրական քարոզչություն իրականացնելու,
- նախընտրական ժողովներ և ընտրողների հետ հանդիպումներ կազմակերպելու նպատակով դահլիճների, տարածքների վարձակալման (բացառությամբ ընտրական շտաբների),
- քարոզչական պատատառի, քարոզչական տպագիր և այլ նյութերի պատրաստման (տեղադրման), ձեռքբերման, ընտրողներին տրամադրվող քարոզչական բոլոր տեսակի նյութերի (ներառյալ՝ տպագիր նյութերի) պատրաստման ֆինանսավորման համար:

## ● Նախընտրական հիմնադրամներ կատարված մուծումների և դրանց օգտագործման վերաբերյալ հայտարարագիրը.

Ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններն իրենց նախընտրական հիմնադրամներ կատարված մուծումների և դրանց օգտագործման վերաբերյալ ներկայացնում են հայտարարագրեր<sup>16</sup>, որոնք տեղադրվում են ԿԸՀ-ի համացանցային կայքում:

<sup>12</sup> Նախընտրական հիմնադրամների ֆինանսական մուտքերի և ելքերի վերաբերյալ Վերահսկիչ-վերստուգիչ ծառայության կազմած ամփոփ տեղեկանքը տեղադրվում է ԿԸՀ-ի համացանցային կայքում:

<sup>13</sup> Նվազագույն աշխատավարձի մինչև 100 000–ապատիկի չափով գումար

<sup>14</sup> Նվազագույն աշխատավարձի մինչև 5 000–ապատիկի չափով գումար

<sup>15</sup> մինչև նվազագույն աշխատավարձի 500–ապատիկի չափով գումար

<sup>16</sup> Հայտարարագրի էլեկտրոնային ձևը սահմանում է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը:

## **ԴԻՏՈՐԴՆԵՐԸ, ՎՍՏԱՀՎԱԾ ԱՆՁԻՆՔ, ԶԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ, ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐԸ**

(ԸՕ գլուխ 6–րդ)

### **• Դիտորդական առաքելության իրավունք ունեն (ԸՕ հոդված 30).**

1. միջազգային կազմակերպությունները.
2. օտարերկրյա հասարակական կազմակերպությունները (որոնց կանոնադրական նպատակները ներառում են ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների պաշտպանության հարցեր).
3. Հայաստանի Հանրապետության այն հասարակական կազմակերպությունները,

- որոնց կանոնադրական նպատակներն ընտրությունները նշանակելու օրվան նախորդող նվազագույնը մեկ տարի ներառում են ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների պաշտպանության հարցեր, և
- որոնք չեն աջակցում թեկնածուներին կամ ընտրություններին մասնակցող կուսակցություններին.

### **• Դիտորդների և ՋԼՄ ներկայացուցիչների հավատարմագրումը (ԸՕ հոդված 31).**

- Վերը նշված կազմակերպությունների դիտորդներն իրենց առաքելությունն իրականացնում են ԿԸՀ–ում հավատարմագրվելուց հետո:
- Հավատարմագրման դիմումները ԿԸՀ են ներկայացվում ընտրությունները նշանակելու օրվանից հետո, բայց քվեարկության օրվանից ոչ ուշ, քան 15 օր առաջ՝ **30.12.2016 թ. – 18.03.2017 թ.:**

### **• Դիտորդների վարքագծի կանոններ.**

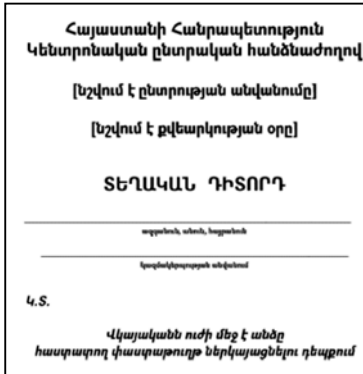
Մինչև հավատարմագրման դիմում ներկայացնելը ՀՀ–ում գրանցված հասարակական կազմակերպությունները պարտավոր են ընդունել իրենց դիտորդների վարքագծի կանոններ<sup>17</sup>:

<sup>17</sup> Վարքագծի կանոնները պետք է համապատասխանեն ընտրությունների դիտարկման միջազգային սկզբունքներին և Ընտրական օրենսգրքի կանոնակարգումներին:

● **Դիտորդների ուսուցում.**

Կազմակերպություններն իրենց դիտորդների համար կազմակերպում և անցկացնում են ընտրական օրենսդրության ու կազմակերպության դիտորդների վարքագծի կանոնների ուսուցում<sup>18</sup>:

● **Դիտորդի վկայականը.**



Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը դիտորդներին տրվող վկայականներն համապատասխան կազմակերպություններին հանձնում է դիմումն ստանալուց հետո՝ 12 օրվա ընթացքում:

● **Դիտորդի լիազորությունները դադարում են.**

- ընտրությունների արդյունքների պաշտոնական հրապարակումից հետո՝ 8-րդ օրը, եթե ընտրության արդյունքները դատարան չեն բողոքարկվել;
- Ընտրությունների արդյունքները դատարան բողոքարկվելու դեպքում՝ դատական ակտի հրապարակման օրվա հաջորդ օրը<sup>19</sup>:

● **Զանգվածային լրատվության միջոցների ներկայացուցիչների հավատարմագրումը.**

- ԶԼՄ ներկայացուցիչները քվեարկության օրը կարող են իրականացնել ընտրությունների և քվեարկության վերաբերյալ լուսաբանում **ԿԸՀ-ում հավատարմագրվելուց հետո:**

<sup>18</sup> Հավատարմագրվելու դիմումը պետք է նշում պարունակի կազմակերպության դիտորդների վարքագծի կանոնների ընդունման և ուսուցման մասին.

<sup>19</sup> Եթե ընտրության երկրորդ փուլ կամ վերաքվեարկություն չի նշանակվել: Ընտրության երկրորդ փուլի և վերաքվեարկության դեպքում դիտորդների կրկին հավատարմագրում չի պահանջվում:

- Լրատվական գործունեություն իրականացնողը կարող է հավատարմագրել իր ներկայացուցիչներին, եթե առնվազն մեկ տարի իր անունից տարածում է լրատվության միջոց:

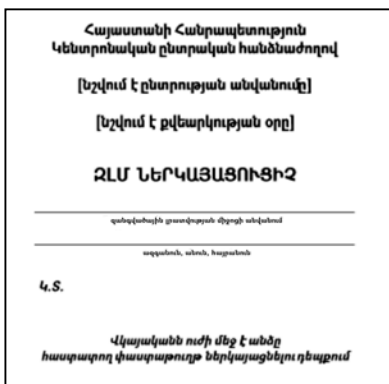
**Ուշադրություն.** Մեկ տարվա սահմանափակումը կիրառելի չէ, եթե լրատվական գործունեություն իրականացնողը լրատվության միջոց է տարածում վերագետնյա եթերային հեռարձակմամբ:

● **Չանգվածային լրատվության միջոցների հավատարմագրման սահմանափակումներ.**

Յուրաքանչյուր լրատվական գործունեություն իրականացնող կարող է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովում հավատարմագրել իր անունից տարածվող

- միայն մեկ զանգվածային լրատվության միջոց և
- այդ զանգվածային լրատվության միջոցի ոչ ավելի, քան 50 ներկայացուցիչների:

● **ԶԼՄ ներկայացուցչի վկայականը.**



ԿԸՀ-ը զանգվածային լրատվության միջոցի ներկայացուցիչներին տրվող վկայականներն այդ զանգվածային լրատվության միջոցին է հանձնում դիմումն ստանալուց հետո՝ 12 օրվա ընթացքում:

● **Այցելուն.**

ՀՀ-ում հավատարմագրված դիվանագիտական և հյուպատոսական ներկայացուցչությունների ներկայացուցիչները հրավերի առկայության դեպքում կարող են ընտրությունների ժամանակ **այցելուի կարգավիճակով** իրականացնել ընտրական գործընթացի դիտարկում:

# ԴԻՏՈՐԴԻ, ԶԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑԻ ՆԵՐՎԱՅԱՑՈՒՑՉԻ, ԱՅՑԵԼՈՒԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ, ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ

(ԸՕ հոդված 32)

**Դիտորդը, զանգվածային լրատվության միջոցի ներկայացուցիչը, այցելուն իրավունք ունեն՝**

- Ներկա գտնվելու ընտրական հանձնաժողովի նիստերին, իսկ քվեարկության ընթացքում՝ նաև քվեարկության սենյակում.
- Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի սահմանած կարգով հետևելու քվեաթերթիկների և ինքնաստսնծվող դրոշմանիշերի տպագրման, փոխադրման, պահպանման և հաշվարկման գործընթացներին.
- Ծանոթանալու Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի, տարածքային ընտրական հանձնաժողովի տնօրինության տակ գտնվող ընտրական փաստաթղթերին և ինքնուրույն կատարելու քաղվածքներ, ստանալու պատճեններ ԿԸՀ-ի կայքում չտեղադրված փաստաթղթերից.
- Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահի, քարտուղարի կամ հանձնաժողովի անդամներից որևէ մեկի ներկայությամբ, ում կհանձնարարի հանձնաժողովի նախագահը ծանոթանալու՝
  - ✓ տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի տնօրինության տակ գտնվող ընտրական փաստաթղթերին (քացառությամբ քվեարկության ընթացքում քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների ցուցակների),



- ✓ դատարանի համապատասխան վճիռներին, ընտրողին տրամադրած լիազոր մարմնի համապատասխան տեղեկանքին,
  - ✓ ըստ պահանջի ամփոփման նիստին ներկա գտնվող դիտորդին տրամադրվում է տեխնիկական սարքավորման միջոցով տպված տեղեկանքի<sup>20</sup> մեկ օրինակ՝ ստորագրված տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահի կողմից և կնքված հանձնաժողովի կնիքով.
  - ✓ նիստին ներկա գտնվելու իրավունք ունեցող անձանց ըստ պահանջի տրամադրվում է ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքների արձանագրությունից քաղվածը:
- Չմիջամտելով ընտրական հանձնաժողովի աշխատանքներին և չխաթարելով քվեարկության ընթացքը՝ ինքնուրույն կատարելու քաղվածքներ և նշումներ ընտրական փաստաթղթերից (*բացառությամբ քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների ցուցակների, քվեարկության կտրոնների*).
  - Ազատ տեղաշարժվելու քվեարկության սենյակում՝ քվեաթերթիկների, քվեարկության ծրարների, ընտրողների ցուցակների ու քվեատուփի դիտարկման համար<sup>21</sup>.
  - Հրապարակայնորեն, այդ թվում՝ զանգվածային լրատվության միջոցներով հայտնելու կարծիք, անելու հայտարարություն՝ ընտրությունների կազմակերպման և անցկացման վերաբերյալ.
  - Լուսանկարելու, տեսանկարահանելու և ձայնագրելու ընտրական հանձնաժողովների նիստերը (այդ թվում՝ տեղամասում քվեարկության արդյունքների ամփոփման նիստը), ինչպես նաև քվեարկության ընթացքը՝ չխախտելով ընտրողների քվեարկության գաղտնիության իրավունքը.
  - Օգտվելու օրենքով սահմանված այլ իրավունքներից:

<sup>20</sup> տեղեկանքում նշվում են տարածքային ընտրական հանձնաժողովի և ընտրական տեղամասի համարները, տեխնիկական սարքավորման միջոցով գրանցված ընտրողների հերթական համարը համապատասխան ընտրական տեղամասի ընտրողների ցուցակում:

<sup>21</sup> ԸՕ հոդված 32 1-ին մաս 5-րդ կետ.

**Ուշադրություն.** Եթե դիտորդը գտնում է, որ քվեարկության ընթացքում տեղի է ունեցել Ընտրական օրենսգրքով նախատեսված քվեարկության կարգի խախտում, ապա իրավունք ունի պահանջելու, որ իր գնահատականն արձանագրվի տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի գրանցամատյանում<sup>22</sup>:

<b>Գրառումներ</b>		
Քվեարկության ընթացքում ՀՀ ընտրական օրենսգրքով նախատեսված քվեարկության կարգի խախտման դեպքի վերաբերյալ հանձնաժողովի անդամի կամ վստահված անձի կամ դիտորդի գնահատականի մասին		
<i>Հանձնաժողովի անդամի կամ վստահված անձի կամ դիտորդի Ա. Ա. Հ.</i>	<i>հախրման վերաբերյալ հանձնաժողովի անդամի կամ վստահված անձի գնահատականը</i>	<i>Այլ նշումներ</i>
<i>(վստահված անձի դեպքում նշվում է կուսակցության, կուսակցությունների դաշինքի անվանումը կամ համայնքի ղեկավարի, ավագանու անդամի թեկնածուի Ա.Ա.) (դիտորդի դեպքում նշվում է դիտորդական կազմակերպության անվանումը)</i>		

**● Դիտորդի դիտարկումները.**

Դիտորդներն իրենց անձնական դիտարկումները կարող են ներկայացնել ընտրական հանձնաժողովներին դիտորդական առաքելության զեկույցի միջոցով: Դիտորդների բոլոր եզրահանգումների համար պետք է հիմք հանդիսանան իրենց անձնական դիտարկումները.

<sup>22</sup> Քաղվածք տեղամասային հանձնաժողովի գրանցամատյանից (հաստատված ԿԸՀ 09.11.2016թ. թիվ 131-Ն որոշմամբ).

**Պատասխանատվություն.**

Վստահված անձին, ընտրական հանձնաժողովի անդամին, դիտորդին կամ զանգվածային լրատվության միջոցի ներկայացուցչին ընտրական փաստաթղթերին սահմանված դեպքերում և կարգով ծանոթանալուն խոչընդոտելու, ընտրական հանձնաժողովի արձանագրությունների պատճենները, քաղվածքները չտալու համար նախատեսվում է քրեական պատասխանատվություն և պատժվում ազատազրկմամբ՝ երեքից հինգ տարի ժամկետով (**ՀՀ քրեական օրենսգիրք, հոդված 154<sup>5</sup>**):

**• Երաշխիքներ.**

- Դիտորդի, ՁԼՄ ներկայացուցչի, այցելուի՝ Ընտրական օրենսգրքով սահմանված իրավունքների որևէ սահմանափակում չի թույլատրվում:
- Ոչ ոք (այդ թվում՝ ընտրական հանձնաժողովները) իրավունք չունի (իրավունք չունեն) դիտորդին և ՁԼՄ ներկայացուցչին<sup>23</sup> դուրս հանելու տեղամասային կենտրոնից կամ որևէ այլ կերպ նրանց մեկուսացնելու հանձնաժողովի աշխատանքներին ներկա գտնվելուց, բացառությամբ ընտրական օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի 5-րդ մասով, 8-րդ մասով և 65-րդ հոդվածի 7-րդ մասով նախատեսված դեպքերի:

**Պատասխանատվություն.**

**Վստահված անձի, դիտորդի, ՁԼՄ ներկայացուցչի լիազորությունների իրականացմանը խոչընդոտելու համար նախատեսված է քրեական պատասխանատվություն և պատժվում է տուգանքով՝ 700.000 – 1.000.000 ՀՀ դրամի չափով, կամ ազատազրկմամբ՝ վեց ամսից մեկ տարի ժամկետով: Նույն արարքները, որոնք կատարվել են գույքին վնաս պատճառելու սպառնալիքով, նյութապես շահագրգռելով, զուգորդվել են բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով, կատարվել են պաշտոնեական դիրքն օգտագործելով, մի խումբ անձանց կողմից, զուգորդվել են անձին ազատությունից զրկելով՝պատժվում է ազատազրկմամբ՝ երեքից մինչև հինգ տարի ժամկետով (**ՀՀ քրեական օրենսգիրք, հոդված 149**):**

<sup>23</sup> Այցելուին հեռացնելու հնարավորություն ՀՀ ընտրական օրենսգրքով առհասարակ նախատեսված չէ:

- **Դիտորդի, այցելուի, ՁԼՄ ներկայացուցչի պարտականությունները (ԸՕ հոդված 32).**

- **Դիտորդը, այցելուն, ՁԼՄ ներկայացուցիչն իրավունք չունեն.**

- ✓ միջամտելու ընտրական հանձնաժողովի աշխատանքներին և քվեարկության ընթացքին,
- ✓ իրականացնելու քարոզչություն,
- ✓ ընտրական հանձնաժողովի անդամներին տալու ցուցումներ, ներկայացնելու պահանջներ.

**Ուշադրություն.** Դիտորդը, այցելուն իր իրավունքներն իրականացնելիս պարտավոր է

- ✓ լինել անկողմնակալ, չեզոք,
- ✓ հրապարակայնորեն որևէ կանխակալ դիրքորոշում չարտահայտել կամ նախապատվելի վերաբերմունք չդրսևորել իշխանության կամ ընդդիմության, թեկնածուների, ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների հետ կապված որևէ հարցի նկատմամբ:

- **Գրանցամատյանում գրանցվելու պարտականություն.**

Դիտորդը, ՁԼՄ ներկայացուցիչը, այցելուն պարտավոր են գրանցվել ընտրական հանձնաժողովի գրանցամատյանում ընտրական հանձնաժողովի նիստերին, քվեարկության ընթացքում՝ քվեարկության սենյակում ներկա գտնվելու համար:

## ԳՐԱՌՈՒՄՆԵՐ<sup>24</sup>

ՏԵՂԱՄԱՍԱՅԻՆ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏԵՐԻՆ ԵՎ ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՏՔՈՒՄ ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ՍԵՆՅԱԿՈՒՄ ՆԵՐԿԱ ԳՏՆՎԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔ ՈՒՆԵՑՈՂ ԱՆՁԱՆՑ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Դիտորդի, այցելուի, ՁԼՄ ներկայացուցչի ազգանունը, անունը	Դիտորդական կազմակերպության, ՁԼՄ-ի անվանում	Նիստի օրը	ՏԸՀ-ի նիստին և քվեարկության րեզուլտատը	
			Ներկայանալու ժամը	Դուրս գալու ժամը

### ● Վկայական կրելու պարտականություն.

Դիտորդը, ՁԼՄ ներկայացուցիչը, այցելուն պարտավոր են ընտրական հանձնաժողովում, իսկ քվեարկության ընթացքում՝ նաև քվեարկության սենյակում ներկա գտնվելու համար պարտադիր կարգով տեսանելի ձևով կրել ԿԸՀ-ի կողմից տրված սահմանված նմուշի վկայականը:

### ● Դիտորդին և ՁԼՄ ներկայացուցչին կարող են հեռացնել

Ընտրական օրենսգրքի պահանջները այն եղանակով խախտելու դեպքում, որն էապես խաթարում է ընտրական հանձնաժողովի բնականոն աշխատանքը կամ քվեարկության բնականոն ընթացքը:

<sup>24</sup> Քաղվածք տեղամասային հանձնաժողովի գրանցամատյանից (հաստատված ԿԸՀ 09.11.2016թ. թիվ 131-Ն որոշմամբ).

## ԴԻՏՈՐԴԻՆ ԿԱՐՈՂ ԵՆ ՀԵՌԱՑՆԵԼ ՆԱԵՎ

Որևէ թեկնածուի, ընտրություններին մասնակցող որևէ կուսակցության աջակցելու դեպքում:

### ● Դիտորդին և ՋԼՄ ներկայացուցչին հեռացնելու որոշումը

Կարող է ընդունվել ընտրական հանձնաժողովի անդամների ընդհանուր թվի ծայնների առնվազն 2/3-ով, այսինքն, տեղամասային հանձնաժողովի դեպքում՝ առնվազն 6 անդամների ծայններով:

### ● Դիտորդների և ՋԼՄ ներկայացուցիչների թիվը քվեարկության սենյակում կարող է սահմանափակվել

Եթե այն այնքան է, որ ակնհայտորեն խաթարում է քվեարկության բնականոն ընթացքը: Այս դեպքում տեղամասային ընտրական հանձնաժողովն իրավասու է սահմանելու քվեարկության սենյակում միաժամանակյա գտնվելու իրավունք ունեցող դիտորդների և ՋԼՄ ներկայացուցիչների առավելագույն թիվը:

### ● Դիտորդների և ՋԼՄ ներկայացուցիչների թիվը սահմանափակելու որոշումը.

- ✓ կարող է ընդունվել Հանձնաժողովի անդամների ընդհանուր թվի ծայնների առնվազն 2/3-ով (6 անդամների ծայններով),
- ✓ պետք է համապատասխանի համաչափության սկզբունքին.
- ✓ որոշմամբ սահմանված թիվը չի կարող նվազ լինել 15-ից:

**Ուշադրություն.** Թվային սահմանափակումը չի տարածվում այցելուների, միջազգային դիտորդների և վերգետնյա եթերային հեռարձակում իրականացնող հեռուստառադիոընկերությունների ներկայացուցիչների վրա:

### ● Պարտադիր նշում գրանցամատյանում.

Դիտորդին, ՋԼՄ ներկայացուցչին տեղամասային կենտրոնից կամ ընտրական հանձնաժողովի նիստերից դուրս հրավիրելու դեպքում ընտրական հանձնաժողովի գրանցամատյանում կատարվում է համապատասխան գրառում՝ նշելով պատճառները:

**Պատասխանարվություն.**

Ընտրական հանձնաժողովի գրանցամատյանը չլրացնելու համար նախատեսված է վարչական պատասխանատվություն և պատժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի մինչև երեքհարյուրապատիկի չափով («Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» ՀՀ օրենսգիրք, հոդված 40.6):

● **Վստահված անձի կարգավիճակը** (ԸՕ հոդված 33).

Ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունները իրենց շահերը պաշտպանելու նպատակով կարող են ունենալ վստահված անձինք: Վստահված անձ կարող են լինել միայն ընտրական իրավունք ունեցող անձինք:

● **Վստահված անձ չեն կարող լինել.**

Դատավորները, դատախազները, քննչական կոմիտեի, հատուկ քննչական ծառայության ծառայողները, ոստիկանությունում, ազգային անվտանգության ծառայությունում, դատական ակտերի հարկադիր կատարման ծառայությունում, քրեակատարողական ծառայությունում ծառայողները, զինծառայողները, դիտորդները, թեկնածուները, ընտրական հանձնաժողովների անդամները:

**ՎՍԱՀՎԱԾ ԱՆՁԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ, ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ (ԸՕ ՀՈՂՎԱԾ 34)**

● **Վստահված անձն իրավունք ունի՝**

- խորհրդակցական ծայնի իրավունքով մասնակցելու հանձնաժողովի նիստերին, քվեարկության ընթացքում ներկա գտնվելու քվեարկության սենյակում.
- ծանոթանալու ԿԸՀ–ի, տարածքային ընտրական հանձնաժողովի տնօրինության տակ գտնվող ընտրական փաստաթղթերին և ինքնուրույն կատարելու քաղվածքներ, ստանալու պատճեններ այն փաստաթղթերից, որոնք տեղադրված չեն ԿԸՀ–ի համացանցային կայքում.

- Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահի, քարտուղարի կամ հանձնաժողովի անդամներից որևէ մեկի ներկայությամբ, ում կհանձնարարի հանձնաժողովի նախագահը, ծանոթանալու՝
  - ✓ տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի տնօրինության տակ գտնվող ընտրական փաստաթղթերին (բացառությամբ քվեարկության ընթացքում քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների ցուցակների),
  - ✓ դատարանի համապատասխան վճիռներին, ընտրողին տրամադրած լիազոր մարմնի համապատասխան տեղեկանքին,
  - ✓ քվեարկված քվեաթերթիկներին և դրանցում կատարված նշումներին.
  - ✓ ըստ պահանջի ամփոփման նիստին ներկա գտնվող վստահված անձին տրամադրվում է տեխնիկական սարքավորման միջոցով տպված տեղեկանքի<sup>25</sup> մեկ օրինակ՝ ստորագրված տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահի կողմից և կնքված հանձնաժողովի կնիքով, ինչպես նաև ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքների արձանագրությունից քաղվածք:
- Չմիջամտելով ընտրական հանձնաժողովի աշխատանքներին և չխաթարելով քվեարկության ընթացքն՝ ինքնուրույն կատարելու քաղվածքներ և նշումներ ընտրական փաստաթղթերից (բացառությամբ քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների ցուցակների, քվեարկության կտրոնների).
- Քվեարկության արդյունքների վերահաշվարկի ժամանակ ինքնուրույն կատարելու քաղվածքներ քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների ցուցակներից.
- Ընտրական օրենսգրքով սահմանված կարգով և դեպքերում բողոքարկելու ընտրական հանձնաժողովների որոշումները, գործողությունները, անգործությունը.
- ԿԸՀ-ի սահմանած կարգով հետևելու քվեաթերթիկների և ինքնա-

<sup>25</sup> Տեղեկանքում նշվում են տարածքային ընտրական հանձնաժողովի և ընտրական տեղամասի համարները, տեխնիկական սարքավորման միջոցով գրանցված ընտրողների հերթական համարը համապատասխան ընտրական տեղամասի ընտրողների ցուցակում:



ստանձվող դրոշմանիշերի տպագրման, փոխադրման, պահպանման և հաշվարկման գործընթացներին.

- Չմիջամտելով հանձնաժողովի անդամի և տեխնիկական սարքավորումը սպասարկող անձի (այսուհետ՝ մասնագետ) աշխատանքներին՝ ներկա գտնվելու հանձնաժողովի՝ ընտրողների նույնականացումն իրականացնող, քվեաթերթիկ և քվեարկության ծրար հատկացնող անդամների և մասնագետի, քվեատուփը հսկող անդամի կողքին և հետևելու նրանց աշխատանքներին.
- Ընտրական հանձնաժողովի աշխատանքների վերաբերյալ հանձնաժողովի նախագահին ներկայացնելու դիտարկումներ և առաջարկություններ.
- Լուսանկարելու, տեսանկարահանելու և ձայնագրելու ընտրական հանձնաժողովների նիստերը (այդ թվում՝ տեղամասում քվեարկության արդյունքների ամփոփման նիստը), ինչպես նաև քվեարկության ընթացքը՝ չխախտելով ընտրողների քվեարկության գաղտնիության իրավունքը:
- Իրականացնելու օրենքով իրեն վերապահված այլ իրավունքներ:

**Եթե հանձնաժողովի անդամը, վստահված անձը կամ դիտորդը գտնում է, որ քվեարկության ընթացքում տեղի է ունեցել Ընտրական օրենսգրքով նախատեսված քվեարկության կարգի խախտում, ապա իրավունք ունեն պահանջելու, որ իրենց գնահատականն արձանագրվի տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի գրանցամատյանում:**

● **Սահմանափակումներ.**

- ընտրական հանձնաժողովի նիստին և քվեարկության ընթացքում քվեարկության սենյակում կարող է ներկա գտնվել ընտրություններին մասնակցող յուրաքանչյուր կուսակցության մինչև երկու վստահված անձ.
- ընտրական ցուցակում ընդգրկված թեկնածուները չեն կարող ունենալ վստահված անձ.

● **Գրանցամատյանում գրանցվելու պարտականություն.**

Վստահված անձինք պարտավոր են գրանցվել ընտրական հանձնաժողովի գրանցամատյանում՝ ընտրական հանձնաժողովի նիստերին, ինչ-

պես նաև քվեարկության ընթացքում քվեարկության սենյակում ներկա գտնվելու համար.

### ● Երաշխիքներ.

- վստահված անձի՝ Ընտրական օրենսգրքով սահմանված իրավունքների որևէ սահմանափակում չի թույլատրվում.
- ոչ ոք (այդ թվում՝ ընտրական հանձնաժողովները) իրավունք չունի (իրավունք չունեն) վստահված անձին դուրս հանելու քվեարկության սենյակից կամ այլ կերպ նրան մեկուսացնելու հանձնաժողովի աշխատանքներին ներկա գտնվելուց, բացառությամբ նրա կողմից Ընտրական օրենսգրքի պահանջներն այն եղանակով խախտելու դեպքերի, որոնք էապես խաթարում են ընտրական հանձնաժողովի բնականոն աշխատանքը կամ քվեարկության բնականոն ընթացքը:

### ● Վստահված անձին կարող են հեռացնել.

Հանձնաժողովի նիստից, իսկ քվեարկության օրը՝ տեղամասային կենտրոնից՝ ընտրական հանձնաժողովի անդամների ընդհանուր թվի ծայների առնվազն 2/3–ով ընդունված որոշմամբ, այսինքն, տեղամասային հանձնաժողովի դեպքում՝ **առնվազն 6 անդամների ծայներով:**

### ● Պարտադիր նշում գրանցամատյանում.

Վստահված անձին տեղամասային կենտրոնից կամ հանձնաժողովի նիստերից դուրս հրավիրվելու դեպքում ընտրական հանձնաժողովի գրանցամատյանում կատարվում է համապատասխան գրառում՝ նշելով պատճառները.

## ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՆԵՐ

(ԸՕ գլուխ 7-րդ)

Ընտրությունների կազմակերպման և անցկացման նպատակով կազմավորվում է ընտրական հանձնաժողովների եռաստիճան համակարգ՝

**Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով  
7 անդամ**

**Տարածքային ընտրական հանձնաժողովներ  
7 անդամ**

**Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովներ  
8 անդամ**

- **Ընտրական հանձնաժողովների անդամների կարգավիճակը** (ԸՕ հոդված 39).

Ընտրական հանձնաժողովի անդամն ընտրական հանձնաժողովում գործում է անկախ և չի ներկայացնում իրեն նշանակողին:

● **Ընտրական հանձնաժողովի անդամներն իրավունք ունեն.**

- նախապես ծանոթանալու հանձնաժողովի քննարկմանը ներկայացվող հարցերին և փաստաթղթերին.
- ելույթներ ունենալու հանձնաժողովի նիստերում.
- ներկայացնելու առաջարկություններ և պահանջելու, որ այդ հարցով անցկացվի քվեարկություն.
- նիստի մասնակիցներին տալու հարցեր և ստանալու պատասխաններ:

● **Ընտրական հանձնաժողովի անդամը պարտավոր է մասնակցել հանձնաժողովի աշխատանքներին և կատարել իր լիազորությունները:**

● **Ընտրական հանձնաժողովներ կազմավորելու հիմունքները** (ԸՕ հոդված 41).

- **Կենտրոնական և տարածքային** ընտրական հանձնաժողովների կազմում կարող են ընդգրկվել Ընտրական օրենսգրքի պահանջներին համապատասխանող ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիները:
- **Տեղամասային** ընտրական հանձնաժողովի կազմում կարող են ընդգրկվել ընտրական իրավունք ունեցող և ընտրական հանձնաժողովում ընդգրկվելու որակավորման վկայական ունեցող անձինք:

● **Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով կազմավորելու կարգը.**

ԿԸՀ-ի նախագահին և մյուս անդամներին Ազգային ժողովի Պետական-իրավական հարցերի մշտական հանձնաժողովի առաջարկությամբ ընտրում է Ազգային ժողովը՝ պատգամավորների ընդհանուր թվի ծայների առնվազն 3/5-ով՝ 6 տարի ժամկետով:

● **Տարածքային ընտրական հանձնաժողով կազմավորելու կարգը** (ԸՕ հոդված 43).

- Տարածքային ընտրական հանձնաժողովը կազմավորվում է 6 տարի ժամկետով:

- Տարածքային ընտրական հանձնաժողովի անդամներին նշանակում է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը մինչև տարածքային ընտրական հանձնաժողովի լիազորությունների ավարտը (թեկնածուներին ընտրելու համար ԶԼԸ-ներով հայտարարություն է տարածվում):

● **Տարածքային ընտրական հանձնաժողովների թիվը.**

ՀՀ-ում կազմավորվել են թվով 38 տարածքային ընտրական հանձնաժողովներ<sup>26</sup>, որոնցից 10-ը Երևան քաղաքում:

● **Տեղամասային ընտրական հանձնաժողով կազմավորելու կարգը** (ԸՕ հոդված 44).

Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովն (այսուհետ նաև՝ Հանձնաժողով) ունի առնվազն 7 անդամ: **Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովում անդամ նշանակում են՝**

- Ազգային ժողովում խմբակցություն ունեցող կուսակցությունները (կուսակցությունների դաշինքները)՝ մեկական անդամ, եթե խմբակցությունների թիվը մեծ է 4-ից, և երկուական անդամ, եթե խմբակցությունների թիվը փոքր է 5-ից.
- Համապատասխան տարածքային ընտրական հանձնաժողովը՝ 2 անդամ:

Ներկայումս Ազգային ժողովում առկա է 6 խմբակցություն, հետևաբար, խմբակցություն ունեցող յուրաքանչյուր կուսակցություն նշանակում է տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի մեկական անդամ, 2 անդամ նշանակվում է տարածքային ընտրական հանձնաժողովի կողմից: Ուստի, տեղամասային ընտրական հանձնաժողովը կազմված կլինի 8 անդամներից:

● **Տեղամասային հանձնաժողովի թափուր տեղերը համալրելու կարգը.**

Եթե սահմանված ժամկետում որևէ կուսակցություն (կուսակցությունների դաշինք) հանձնաժողովի անդամ չի նշանակում, կամ տարածքային ընտ-

<sup>26</sup> ՀՀ կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի 29.11.2016 թ. թիվ 147-Ա որոշում

րական հանձնաժողովի անդամների առաջարկած թեկնածուների թիվը պակաս է 2-ից, ապա հանձնաժողովի թափուր տեղերը նրանց փոխարեն լրացնում է համապատասխան տարածքային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը հանձնաժողովի կազմավորման համար սահմանված ժամկետի ավարտից հետո՝ եռօրյա ժամկետում:

### ● **Նախագահների և քարտուղարների պաշտոնները բաշխվում են.**

Ազգային ժողովում խմբակցություն ունեցող կուսակցությունների (կուսակցությունների դաշինքների) միջև՝ Ընտրական օրենսգրքով սահմանված կարգով:

### ● **Քվեարկության օրը տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամների թիվը համալրվում է.**

Եթե քվեարկության օրը՝ ժամը 8.00–ին ներկայացել է 5-ից պակաս թվով տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամ՝ մինչև 1000 ընտրող ունեցող ընտրական տեղամասի դեպքում, ապա

- ✓ չներկայացած անդամների լիազորությունները վաղաժամկետ դադարում են,
- ✓ անդամների թիվը համապատասխանաբար մինչև 5 անդամ լրացնում է տարածքային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը<sup>27</sup>:

Եթե քվեարկության օրը՝ ժամը 8.00–ին ներկայացել է 7-ից պակաս թվով տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամ՝ 1000–ից ավելի ընտրող ունեցող ընտրական տեղամասի դեպքում, ապա

- ✓ չներկայացած անդամների լիազորությունները վաղաժամկետ դադարում են,
- ✓ անդամների թիվը համապատասխանաբար մինչև 7 անդամ լրացնում է տարածքային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը<sup>28</sup>:

Եթե քվեարկության օրը՝ ժամը 9.00–ի դրությամբ, տեղամասային ընտրական հանձնաժողովում ներկա անդամների թիվը նվազ է հանձնաժողովի անդամների ընդհանուր թվի 2/3–ից, ապա

- ✓ հանձնաժողովի կազմը համալրվում է նույն կարգով, այնպես, որ ապահովվի հանձնաժողովի անդամների ընդհանուր թվի 2/3–ը:

<sup>27</sup> տեղամասային ընտրական հանձնաժողովներում ընդգրկվելու իրավունք ունեցող անձանց թվից

<sup>28</sup> տեղամասային ընտրական հանձնաժողովներում ընդգրկվելու իրավունք ունեցող անձանց թվից

**● Պաշտոնանկություն.**

Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը և քարտուղարը հանձնաժողովի անդամների ընդհանուր թվի ձայների առնվազն 2/3-ով ընդունված որոշմամբ կարող են պաշտոնանկ արվել միայն.

- ✓ եթե քվեարկության նախորդ օրը կամ քվեարկության օրը ցուցաբերում են ակնհայտ անգործություն, որի հետևանքով կարող է վտանգվել քվեարկության նախապատրաստումը կամ քվեարկության բնականոն ընթացքը կամ քվեարկության արդյունքների ամփոփումը<sup>29</sup>:

**● Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի լիազորությունները դադարում են.**

- ✓ ընտրության ավարտից հետո՝ ընտրության արդյունքները ամփոփվելուց 7 օր հետո, բացառությամբ ընտրության երկրորդ փուլ անցկացվելու դեպքի,
- ✓ ընտրությունների արդյունքները դատարան բողոքարկվելու դեպքում՝ դատական ակտի հրապարակման օրվա հաջորդ օրը:

**● Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամի լիազորությունները վաղաժամկետ դադարում են, եթե**

- ✓ նա չունի ընտրական հանձնաժողովում նշանակվելու իրավունք,
- ✓ տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը, քարտուղարը կամ հանձնաժողովի անդամը ներկայացրել է այդ պաշտոնից ինքնաբացարկի մասին դիմում,
- ✓ զորակոչվել է,
- ✓ դատապարտվել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 149–154.6-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցանքների կամ դիտավորությամբ կատարված միջին ծանրության, ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցանքների համար,
- ✓ նրա նկատմամբ որպես խափանման միջոց կիրառվել է կալանավորումը կամ որպես պատիժ կիրառվել է կալանք կամ ազատազրկում:

<sup>29</sup> Այդ դեպքում տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահ կամ քարտուղար նշանակում է տարածքային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը՝ տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի կազմից:

● **Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամի լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցումը Տարածքային ընտրական հանձնաժողովի կողմից.**

Տարածքային հանձնաժողովի անդամների ընդհանուր թվի ծայների առնվազն 2/3-ով ընդունված որոշմամբ, եթե տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամը կոպտորեն խախտել է Ընտրական օրենսգրքի դրույթները (բացառությամբ տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի հերթական նիստերից անհարգելի բացակայության դեպքի):

Նման պահանջով տարածքային ընտրական հանձնաժողով կարող են դիմել.

- տարածքային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը,
- տեղամասային ընտրական հանձնաժողովում նրան նշանակած կուսակցությունը,
- նրան առաջարկած տարածքային ընտրական հանձնաժողովի անդամը:

● **Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի աշխատանքները դեկավարում է.**

Հանձնաժողովի նախագահը, իսկ նրա հանձնարարության կամ բացակայության դեպքում՝ **Հանձնաժողովի քարտուղարը:**

● **Քվորում**

Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նիստն իրավագոր է, եթե նիստին ներկա է հանձնաժողովի անդամների կեսից ավելին (**առնվազն 5 անդամ**):

● **Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովում որոշումներն ընդունվում են.**

եթե կողմ է քվեարկել նիստին ներկա հանձնաժողովի անդամների թվի կեսից ավելին, բացառությամբ Ընտրական օրենսգրքով սահմանված դեպքերի:



● **Վկայական**

Ընտրական հանձնաժողովների անդամներն ընտրական հանձնաժողովների նիստերին, քվեարկության օրը քվեարկության սենյակում ներկա գտնվելու իրավունք ունեցող անձինք, մասնագետը (բացառությամբ քվեարկողների և տեղամասային կենտրոնում ծառայություն իրականացնող ոստիկանության ծառայողների) վերնազգեստի վրա պարտադիր կարգով տեսանելի ձևով կրում են ներկա գտնվելու իրավունքը հավաստող վկայական:

**Ուշադրություն.**

Հանձնաժողովի նախագահն արգելում է ընտրական հանձնաժողովներում, իսկ քվեարկության ընթացքում՝ նաև քվեարկության սենյակում ներկա գտնվելու իրավունք չունեցող անձանց, ինչպես նաև վերնազգեստի վրա առանց համապատասխան վկայականի անձանց ներկայությունն ընտրական հանձնաժողովում (քվեարկության սենյակում):

**ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ ԵՎ ԼԻԱԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

● **Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը՝**

Անկախ պետական մարմին է, որը կազմակերպում է ընտրությունները, հանրաքվեները, ինչպես նաև վերահսկողություն է իրականացնում դրանց օրինականության նկատմամբ:

● **Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի լիազորությունները.**

Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը՝

- վերահսկողություն է իրականացնում Ընտրական օրենսգրքի միատեսակ կիրառման նկատմամբ.
- սահմանում է քվեաթերթիկների, քվեարկության ծրարների, արձանագրությունների և ընտրական այլ փաստաթղթերի ձևերը, նմուշները, դրանց լրացման և պահպանման կարգը, ընտրական հանձնաժողովներին ապահովում է անհրաժեշտ ընտրական փաստաթղթերով.

- իր լիազորությունների շրջանակներում ընդունում է որոշումներ, որոնք պարտադիր են կատարման հանրապետության ողջ տարածքում.
- վերացնում, ուժը կորցրած, անվավեր կամ չեղյալ է ճանաչում ընտրական հանձնաժողովների՝ Ընտրական օրենսգրքին հակասող որոշումները<sup>30</sup>.
- տալիս է Ընտրական օրենսգրքի կատարումն ապահովող պարտադիր կատարման ենթակա հրահանգներ.
- իրականացնում է Ընտրական օրենսգրքով նախատեսված այլ լիազորություններ:

### ● **Տարածքային ընտրական հանձնաժողովը.**

մշտական հիմունքներով գործող պետական մարմին է:

### ● **Տարածքային ընտրական հանձնաժողովի լիազորությունները.**

Տարածքային ընտրական հանձնաժողովը՝

- վերահսկողություն է իրականացնում իր կողմից սպասարկվող տարածքում Ընտրական օրենսգրքի պահանջների կատարման նկատմամբ.
- իր և տեղամասային ընտրական հանձնաժողովների գործունեության վերաբերյալ տեղեկություններ է հաղորդում Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով.
- քննարկում է տեղամասային ընտրական հանձնաժողովների որոշումների, գործողությունների և անգործության վերաբերյալ ստացված դիմումները, վերանայում կամ վերացնում է տեղամասային ընտրական հանձնաժողովների՝ Ընտրական օրենսգրքին հակասող որոշումները.
- ըստ ընտրական տեղամասերի՝ տեղամասային ընտրական հանձնաժողովների արձանագրությունների տվյալների հիման վրա Ընտրական օրենսգրքով սահմանված դեպքերում հրապարակում է քվեարկության նախնական արդյունքները.
- վերահսկում է քվեարկության սենյակների՝ Ընտրական օրենսգրքի պահանջներին համապատասխան կահավորումը.
- անվավեր է ճանաչում ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքները.

<sup>30</sup> Բացառությամբ Գյումրու և Վանաձորի ավագանու անդամներ ընտրվելու, համայնքի ղեկավար կամ ավագանու անդամներ ընտրվելու մասին տարածքային ընտրական հանձնաժողովի որոշումների:

- իրականացնում է Ընտրական օրենսգրքով նախատեսված այլ լիազորություններ:

● **Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի լիազորությունները.**

Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովը՝

- կազմակերպում է քվեարկությունը, ամփոփում քվեարկության արդյունքներն ընտրական տեղամասում.
- կազմում է ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքների արձանագրություն.
- հանձնաժողովի կնիքը, գրանցամատյանը, քվեարկության արդյունքների վերաբերյալ արձանագրության 2 օրինակը, տեխնիկական սարքավորումները, ընտրական փաստաթղթերի մեկանգամյա օգտագործման պարկը (այսուհետ՝ պարկ) և քվեատուփը ներկայացնում է տարածքային ընտրական հանձնաժողով:

● **Ընտրական հանձնաժողովների և ոստիկանության գործակցությունը.**

Ոստիկանության կենտրոնական և տարածքային մարմինները, դրանց ծառայություններն ու ստորաբաժանումները **պարտավոր են.**

- ապահովել ընտրությունների անցկացման բնականոն ընթացքը,
- ընտրական հանձնաժողովների ու դրանց անդամների անկաշկանդ գործունեությունը,
- ընտրությունների հետ կապված միջոցառումներում պատշաճ կարգ ու կանոն,
- ընտրական հանձնաժողովի նախագահի պահանջով աջակցել հանձնաժողովներին, ապահովել ընտրական փաստաթղթերի անվտանգ տեղափոխումն ու դրանց պահպանումն ընտրական հանձնաժողովներում:

## ԸՆՏՐՈՂՆԵՐԻ ՑՈՒՑԱԿՆԵՐԸ

(ԸՕ գլուխ 2-րդ)

### ● Ընտրողների ռեգիստրը.

Ընտրողների ռեգիստրում ընդգրկվում են ՀՀ բնակչության պետական ռեգիստրում ընդգրկված, հանրապետության որևէ համայնքում հաշվառված և ընտրելու իրավունք ունեցող ՀՀ քաղաքացիները: Ընտրողների ռեգիստրը վարում է Լիազոր մարմինը (**ՀՀ ստիկանության անձնագրային և վիզաների վարչություն**):

### ● Ընտրողների ցուցակները.

Ընտրողների ռեգիստրի հիման վրա կազմվում է համայնքի ընտրողների ցուցակն՝ ըստ ընտրական տեղամասերի, որում **ընդգրկվում են քվեարկության օրը ընտրելու իրավունք ունեցող անձինք**:

- ✓ Ընտրողների ցուցակները կազմվում են ըստ ընտրողների հաշվառման վայրի հասցեների.
- ✓ Ցուցակներում ընդգրկվում են քվեարկության օրը 18 տարին լրացած տվյալ ընտրական տեղամասի նկարագրում ընդգրկված հասցեներում հաշվառված ՀՀ քաղաքացիները:

### ● Ընտրողների ցուցակում ընդգրկվում են նաև՝

- Այլ համայնքում հաշվառում ունեցող ընտրողները, որոնք քվեարկության օրվանից ոչ ուշ, քան 10 օր առաջ դիմել են լիազոր մարմին՝ նշելով քվեարկության օրն իրենց գտնվելու վայրի հասցեն<sup>31</sup>.

<sup>31</sup> Լիազոր մարմինը դիմումը ստանալուց հետո՝ եռօրյա ժամկետում, ընտրողի տվյալները ժամանակավորապես հանում է ընտրողների հիմնական ցուցակից և ավելացնում ըստ գտնվելու վայրի ընտրական տեղամասի ընտրողների ցուցակում՝ դիմողին տրամադրելով համապատասխան տեղեկանք:

- **ՀՀ-ում հաշվառում չունեցող ընտրողները**, որոնք քվեարկության օրվանից ոչ ուշ, քան 10 օր առաջ դիմում են լիազոր մարմին՝ ընտրողների ցուցակում ժամանակավորապես ընդգրկվելու մասին՝ նշելով քվեարկության օրը ՀՀ-ում գտնվելու վայրի հասցեն<sup>32</sup>.
- **Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովների անդամները**, որոնք ընդգրկվում են ըստ գտնվելու վայրի այն ընտրական տեղամասի ընտրողների ցուցակում, որտեղ նշանակված են տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամներ.
- **Ընտրական տեղամասեր գործուվող ոստիկանության ծառայողները**<sup>33</sup>.

**Ուշադրություն.** Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ տեղամասի ընտրողների ցուցակում համարակալման շարունակականությամբ ըստ առանձին բաժինների ներառվում են նաև ըստ գտնվելու վայրի ընտրողների, հաշվառում չունեցող ընտրողների, ընտրական տեղամասեր գործուվող ոստիկանության ծառայողների ցուցակները:

## • Առանձին ցուցակներ են կազմվում.

- **Ստացիոնար բուժման մեջ գտնվող և բժշկական հաստատությունում քվեարկությանը մասնակցել ցանկացող ընտրողների համար**<sup>34</sup>, որոնք ժամանակավորապես հանվում են ընտրողների հիմնական ցուցակից և ընդգրկվում բժշկական հաստատությունում քվեարկությանը մասնակցող ընտրողների **լրացուցիչ ցուցակում**:

<sup>32</sup> Լիազոր մարմինը դիմումը ստանալուց հետո՝ եռօրյա ժամկետում, ընտրողին ընդգրկում է քվեարկության օրը ՀՀ-ում գտնվելու վայրի ընտրական տեղամասի ընտրողների ցուցակում և այդ մասին նրան տրամադրում տեղեկանք.

<sup>33</sup> Լիազոր մարմինը, ըստ այդ ցուցակների, ոստիկանության ծառայողներին ժամանակավորապես հանում է ընտրողների ցուցակից և ընդգրկում է ըստ գործուվող տեղամասերի ընտրողների ցուցակում:

<sup>34</sup> Բժշկական հաստատության ղեկավարը քվեարկության օրվանից ոչ ուշ, քան 7 օր առաջ, լիազոր մարմին է ներկայացնում ստացիոնար բուժման մեջ գտնվող և քվեարկել ցանկացող ընտրողների ցուցակը:

- **Պարտադիր ժամկետային զինծառայողների**, ինչպես նաև զորամասերի տեղակայման տարածքում հաշվառված պայմանագրային զինծառայողների և նրանց հետ նույն տարածքում հաշվառված ընտանիքի՝ ընտրելու իրավունք ունեցող անդամների համար, որոնք ընդգրկվում են **զորամասի ընտրողների ցուցակում**:
- **Քրեակատարողական հիմնարկում** գտնվող ընտրողների համար, որոնց ցուցակը կազմվում է քրեակատարողական հիմնարկի պետի կողմից:
- **Ձերբակալված անձանց պահելու վայրերում գտնվող ընտրողների համար**. Այս լրացուցիչ ցուցակը կազմվում է ՁՊՎ-ի ղեկավարի կողմից՝ քվեարկության օրը, որը հանձնվում է շրջիկ արկղի միջոցով քվեարկություն կազմակերպող տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամին:
- **Քվեարկության օրը կազմվող ընտրողների լրացուցիչ ցուցակում ընդգրկվող ընտրողների համար**. Այս ցուցակը տեղամասային հանձնաժողովի կողմից կազմվում է, եթե քվեարկության օրն ընտրական տեղամաս են ներկայանում ընտրողներ, որոնք ընդգրկված չեն ընտրողների ցուցակներում և ներկայացնում են այս ցուցակում ընդգրկվելու մասին լիազոր մարմնի համապատասխան տեղեկանք կամ դատական ակտ: Ընտրողին ընտրողների լրացուցիչ ցուցակում ընդգրկելու համար հիմք համարվող փաստաթղթերը կցվում են լրացուցիչ ցուցակին<sup>35</sup>:

## • Ընտրողների ցուցակներին ներկայացվող պահանջները

### *Տեղամասային կենտրոնում փակցվող ընտրողների ցուցակում նշվում են՝*

- մարզի (Երևանի) անվանումը,
- ընտրական տարածքի համարը,
- ընտրական տեղամասի հերթական համարը,
- համայնքի (վարչական շրջանի) անվանումը,

<sup>35</sup> Ընտրողների լրացուցիչ ցուցակներում բացի հիմնական ցուցակում լրացվող տվյալներից լրացվում է նաև դատական ակտի կամ լիազոր մարմնի տեղեկանքի համարը և ամսաթիվը: Ընտրողների լրացուցիչ ցուցակի յուրաքանչյուր էջ ստորագրում և կնքում է տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը:

● **Տեղամասային կենտրոնում փակցվող ընտրողների ցուցակի առանձին սյունակներում նշվում են ընտրողի՝**

- հերթական համարը տվյալ ընտրական տեղամասի ընտրողների ցուցակում,
- ազգանունը, անունը, հայրանունը,
- ծննդյան ամսաթիվը,
- հաշվառման վայրի հասցեն,
- ՀՀ-ում հաշվառում չունեցող ընտրողների դեպքում՝ քվեարկության օրը ՀՀ-ում գտնվելու վայրի հասցեն:

● **Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովների կողմից գործածվող ընտրողների ցուցակներում բացի վերոնշյալից նախատեսվում է ևս 4 սյունակ՝**

- ընտրողի անձը հաստատող փաստաթղթի տվյալների համար,
- ընտրողի ստորագրության համար,
- ընտրողներին գրանցող հանձնաժողովի անդամի անհատական կնիքի համար,
- լրացուցիչ նշումների համար:

**Ուշադրություն.**

- ✓ Ընտրողների ցուցակները կազմվում են մատյանի ձևով և էջակալվում մինչև 1 000 ընտրողի քանակով:
- ✓ Եթե ընտրական տեղամասն ունի 1000-ից ավելի ընտրող, ապա տեղամասին հատկացվող յուրաքանչյուր մատյան պետք է ընդգրկի մոտավորապես հավասար թվով ընտրողների տվյալներ:
- ✓ Ընտրողների ցուցակի յուրաքանչյուր էջում կարող են նշվել առավելագույնը 20 ընտրողի վերաբերյալ տվյալներ:

● **Ընտրողների ցուցակների կազմումը.**

- ✓ Ընտրողների հիմնական և օրենքով սահմանված դեպքերում՝ լրացուցիչ ցուցակները կազմում, էջակալում, ցուցակի յուրաքանչյուր էջ ստորագրում և կնքում է լիազոր մարմինը (ՀՀ ոստիկանության անձնագրային և վիզաների վարչություն):

- ✓ Զորամասում, քրեակատարողական հիմնարկում և ձերբակալված անձանց պահելու վայրում (այսուհետ նաև՝ ՁՊՎ) կազմվող ընտրողների ցուցակները կազմում, էջակալում, ցուցակների յուրաքանչյուր էջ ստորագրում և կնքում են համապատասխանաբար զորամասի հրամանատարը, քրեակատարողական հիմնարկի պետը և ձերբակալված անձանց պահելու վայրի ղեկավարը:

### **Պատասխանատվություն.**

Ընտրողների ցուցակները կազմելու համար պատասխանատու պաշտոնատար անձի կողմից ընտրողների ցուցակները քաղաքացիներին կամ կուսակցություններին տրամադրելու համար սահմանված կարգը խախտելը, դրանք չտրամադրելը կամ սահմանված կարգով դրանք չհրապարակելը՝ պատժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի 1000–1500–ապատիկի չափով:

Ընտրողների ցուցակները կազմելու համար պատասխանատու պաշտոնատար անձի կողմից ընտրողների ցուցակները կազմելու համար սահմանված կարգը խախտելով կեղծիքներ կատարելն առաջացնում է քրեական պատասխանատվություն և պատժվում ազատազրկմամբ՝ երեքից հինգ տարի ժամկետով՝ որոշակի պաշտոններ զբաղեցնելու կամ որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքից զրկելով՝ առավելագույնը երեք տարի ժամկետով (**ՀՀ քրեական օրենսգիրք, հոդված 152**):

### **● Ընտրողների էլեկտրոնային ցուցակները.**

Ընտրողների էլեկտրոնային ցուցակները նախապես ներբեռնվում են համապատասխան տեղամասային ընտրական հանձնաժողովին տրամադրվող տեխնիկական սարքավորման մեջ՝ բացառությամբ զորամասում, քրեակատարողական հիմնարկում, ձերբակալված անձանց պահելու վայրում կազմվող, ստացիոնար բուժման մեջ գտնվող ընտրողների ցուցակների:



## ● Ընտրողների ցուցակների մատչելիությունը

- ՀՀ ընտրողների ցուցակը, բացառությամբ օրենքով սահմանված դեպքերի, ազատ է ծանոթացման համար:
- Լիազոր մարմինն ընտրողների ցուցակը՝ ըստ ընտրական տեղամասերի, քվեարկության օրվանից 40 օր և 4 օր առաջ տեղադրում է համացանցում՝ [www.police.am](http://www.police.am) հասցեով:
- Ընտրողների ռեգիստրը որոնման հնարավորությամբ մշտապես տեղադրված է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի համացանցային կայքում՝ [www.elections.am](http://www.elections.am):
- Քվեարկության օրվանից 40 օր և 2 օր առաջ ընտրողների ցուցակը փակցվում է տեղամասային կենտրոնում՝ բոլորի համար տեսանելի տեղում (Ստացիոնար բուժման մեջ գտնվող անձանց լրացուցիչ ցուցակի օրինակը քվեարկության օրվանից 2 օր առաջ ևս փակցվում է կենտրոնում):
- Ջորամասերում կազմվող ընտրողների ցուցակները հրապարակման ենթակա չեն, դրանցից քաղվածքներ չեն կատարվում:

## Ուշադրություն.

- ✓ **Քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների ցուցակները**, բացառությամբ զորամասում, քրեակատարողական հիմնարկում և ձերբակալված անձանց պահելու վայրում կազմվող՝ ընտրողների ստորագրված ցուցակների, **հրապարակվում են:**
- ✓ Տարածքային ընտրական հանձնաժողովը քվեարկության հաջորդ օրը՝ ժամը 12.00-ից սկսած, սկանավորում է քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների ցուցակները:
- ✓ Սկանավորված ցուցակները ոչ ուշ, քան սկանավորման աշխատանքներն սկսվելուց 24 ժամ հետո պաշտոնապես հրապարակվում են ԿԸՀ համացանցային կայքում՝ [www.elections.am](http://www.elections.am):
- ✓ *Ընտրողների ստորագրած ցուցակների հրապարակումը հնարավորություն է տալիս քաղաքացիներին ստուգելու ՀՀ-ից բացակայող*

*կամ քվեարկությանը չմասնակցած անձանց փոխարեն քվեարկության դեպքերը:*

● **Ընտրողների ցուցակների անճշտությունները վերացնելու կարգը.**

- ✓ Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի քվեարկության օրվանից ոչ ուշ, քան 10 օր առաջ ընտրողների ցուցակներում տեղ գտած անճշտությունները (այդ թվում՝ դիմողի անձին չվերաբերող) վերացնելու մասին դիմում ներկայացնելու լիազոր մարմին<sup>36</sup>:
- ✓ Քվեարկության օրվան նախորդող 5 օրվա ընթացքում, ինչպես նաև քվեարկության օրը՝ մինչև քվեարկության ավարտը, քվեարկության օրը կազմվող ընտրողների լրացուցիչ ցուցակում իրենց ընդգրկելու մասին դիմում լիազոր մարմին ներկայացնելու իրավունք ունեն այն անձինք, որոնք՝
  - հաշվառված են համապատասխան ընտրական տեղամասում ընդգրկված հասցեում, սակայն դուրս են մնացել այդ ընտրական տեղամասի ընտրողների ցուցակից,
  - լիազոր մարմին ներկայացրել են համապատասխան ընտրական տեղամասի ցուցակում ժամանակավորապես ընդգրկվելու մասին դիմում, դիմումը չի մերժվել, սակայն նրանք չեն ընդգրկվել համապատասխան ցուցակում:

<sup>36</sup> Լիազոր մարմինը դիմումը ստանալուց հետո՝ 5 օրվա ընթացքում, սակայն քվեարկության օրվանից ոչ ուշ, քան 7 օր առաջ վերացնում է ցուցակներում տեղ գտած անճշտությունները՝ այդ մասին գրավոր տեղեկացնելով դիմողին:

## ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՏԵՂԱՄԱՍԵՐԸ ԵՎ ՏԵՂԱՄԱՍԱՅԻՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԸ

(ԸՕ գլուխ 3-րդ)

- **Ընտրական տեղամասերը, տեղամասային կենտրոնը, քվեարկության սենյակը.**

- ✓ Ընտրական տեղամասը կազմավորման պահին չպետք է ունենա ավելի քան **2000** ընտրող:
- ✓ Քվեարկությունն անցկացվում է տեղամասային կենտրոնում՝ դրա համար կահավորված դահլիճում, սրահում, սենյակում և այլ տարածքում (այսուհետ՝ **քվեարկության սենյակ**):
- ✓ **Տեղամասային կենտրոնը չի կարող գտնվել՝**
  - ռազմական ուսումնական հաստատությունների,
  - զորամասերի
  - առողջապահության հիմնարկների զբաղեցրած տարածքներում:
- ✓ Տեղամասային կենտրոնում քվեարկության պատշաճ կազմակերպման կամ քվեարկության անցկացման անհնարինության դեպքում տեղամասային կենտրոնի գտնվելու տեղը կարող է փոխվել:
- ✓ Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ տեղամասային կենտրոններ կազմավորվում են նաև քրեակատարողական հիմնարկներում:

Տեղամասային կենտրոնի գտնվելու վայրը և քվեարկության սենյակը սահմանելու և քվեարկության սենյակի կահավորման համար **պատասխանատու է համայնքի ղեկավարը:**

## ● Քվեարկության սենյակը (ԸՕ հոդված 57)

Քվեարկության սենյակը պետք է լինի հնարավորինս ընդարձակ և բավարարի հետևյալ պահանջները.

- ✓ հնարավորություն ընձեռի քվեարկության ողջ ընթացքում ապահովելու տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամների, մասնագետի և քվեարկության սենյակում ներկա գտնվելու իրավունք ունեցող անձանց կանոնավոր աշխատանքը.
- ✓ հնարավորություն ընձեռի տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամներին, քվեարկության սենյակում ներկա գտնվելու իրավունք ունեցող անձանց իրենց տեսադաշտում պահելու տեխնիկական սարքավորումը, քվեատուփը, քվեարկության խցիկները, քվեարկության խցիկներից մինչև քվեատուփն ընկած հատվածը:
- ✓ Քվեարկության սենյակում կամ դրա մուտքի մոտ փակցվում են ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունների ընտրական ցուցակները:

## ● Քվեարկության խցիկները

**Քվեարկության սենյակում տեղադրվում են** խցիկներ՝ յուրաքանչյուր 750 ընտրողի հաշվարկով առնվազն մեկ խցիկ:

### Ուշադրություն.

- ✓ Քվեարկության խցիկը պատրաստվում է այնպես, որ ընտրողը կարողանա քվեարկության սենյակում գտնվող անձանցից գաղտնի քվեարկել, ունենա բավարար լուսավորվածություն, տեղադրված լինի գրիչ, չօգտագործված քվեաթերթիկների արկղ:
- ✓ Քվեարկության խցիկները տեղադրվում են միմյանցից առնվազն *մեկ մետր* հեռավորությամբ և այն դիրքով, որ ընտրողը քվեարկելիս լինի հանձնաժողովին դեմքով և թիկունքով դեպի պատը:

## ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

(ԸՕ գլուխ 10-րդ)

### ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

- **Քվեարկության տեղը և ժամանակը**

Քվեարկությունն անցկացվում է ՀՀ տարածքում կազմավորված տեղամասային կենտրոններում<sup>37</sup> ժամը 8.00–ից մինչև 20.00–ն:

- **Շրջիկ արկղ**

Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ ստացիոնար բուժում իրականացնող բժշկական հաստատություններում և ռազմաբժշկական հաստատությունում, ՁՊՎ–ներում քվեարկությունը կազմակերպվում է **շրջիկ արկղի միջոցով**, որը պետք է ավարտվի մինչև ժամը 18.00–ն:

- **Քվեարկությունը ՀՀ դիվանագիտական կամ հյուպատոսական ներկայացուցչություններում**

Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ ՀՀ դիվանագիտական կամ հյուպատոսական ներկայացուցչություններում դիվանագիտական ծառայություն անցնող ընտրողները և նրանց հետ արտերկրում բնակվող ընտանիքի՝ ընտրելու իրավունք ունեցող անդամները, օտարերկրյա պետություններում երկարատև ծառայողական գործուղման կամ ուսման մեջ գտնվող զինծառայողները, ՀՀ–ում գրանցված իրավաբանական անձանց արտասահմանում տեղակայված ներկայացուցչությունների՝ ընտրելու իրավունք ունեցող աշխատակիցները, նրանց հետ բնակվող ընտանիքի անդամները կարող են մասնակցել Ազգային ժողովի ընտրություններին՝ քվեարկելով էլեկտրոնային եղանակով:

<sup>37</sup> Բացառությամբ Ընտրական օրենսգրքով սահմանված դեպքերի

● **Քվեարկությունը քրեակատարողական հիմնարկում.**

Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ քվեարկություն է կազմակերպվում նաև քրեակատարողական հիմնարկներում, քվեարկությունը նախապատրաստում, կազմակերպում է քրեակատարողական հիմնարկի պետը: Քվեարկությունը ավարտված պետք է լինի ժամը 20.00-ին:

## ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽՈՐԴ ՕՐԸ

● **Քվեարկության նախորդ օրը տեղամասային ընտրական հանձնաժողովներին հատկացվում են.**

- ✓ Քվեաթերթիկները և քվեարկության ծրարները (ընտրողների թվի մինչև 5 % ավելի քանակով, ոչ պակաս, քան ընտրողների թվից 10-ով ավելին),
- ✓ տպագրված ինքնաստանձվող դրոշմանիշերը (ընտրողների թիվը կլորացված դեպի վեր՝ մինչև մոտակա հարյուրյակը),
- ✓ հանձնաժողովի կնիքը,
- ✓ տեխնիկական սարքավորումները,
- ✓ հանձնաժողովի անդամների անհատական կնիքները,
- ✓ առնվազն մեկ քվեատուփ:

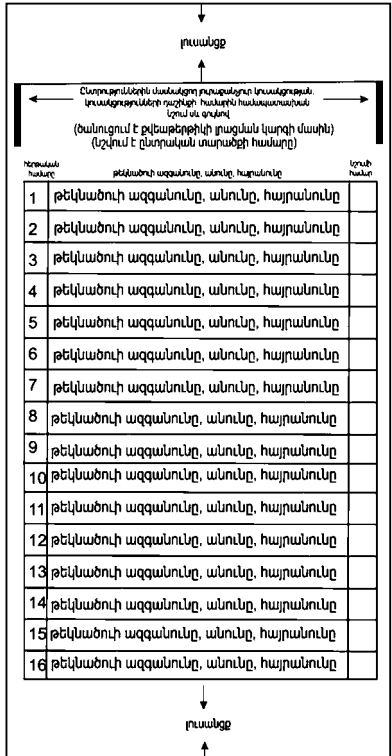
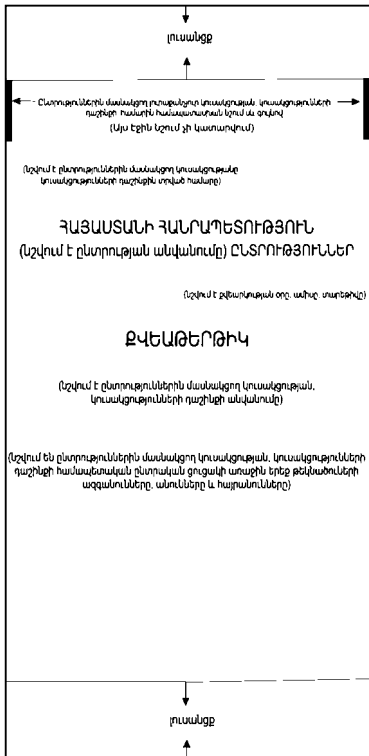
● **Քվեաթերթիկը (ԸՕ հոդված 94).**

- ✓ Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող յուրաքանչյուր կուսակցության համար տպագրվում են միևնույն չափերի **առանձին** քվեաթերթիկներ:
- ✓ Յուրաքանչյուր կուսակցության քվեաթերթիկն իր ձախ և աջ կողային հատվածներում պետք է այդ կուսակցության համարին համապատասխան սիմետրիկ նշում՝ սև գույնով<sup>38</sup>:
- ✓ Ազգային ժողովի ընտրությունների **քվեաթերթիկի առաջին էջում** նշվում են ընտրություններին մասնակցող կուսակցության անվանու-

<sup>38</sup> Նշումը պետք է կատարվի այնպես, որ տրցակի կողային հատվածից նայելիս հնարավոր լինի տարբերել այդ տրցակում այլ կուսակցության քվեաթերթիկի առկայությունը:

մը, կուսակցությանը տրված համարը և համապետական ընտրականացուցակի առաջին երեք թեկնածուների ազգանունները, անունները և հայրանունները:

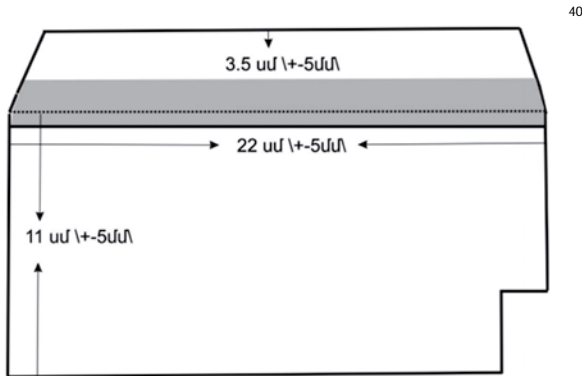
- ✓ **Քվեաթերթիկի երկրորդ էջում** նշվում են ընտրություններին մասնակցող կուսակցության համապատասխան տարածքային ընտրականացուցակում ընդգրկված թեկնածուների ազգանունները, անունները և հայրանունները՝ ազգանունների այբբենական հերթականությամբ:



39 ԱԺ ընտրությունների քվեաթերթիկի ձևը՝ հաստատված ԿԸՀ-ի 22.11.2016թ. թիվ 139-Ն որոշմամբ

### ● Քվեարկության ծրարը.

- ✓ Քվեարկության ծրարը պատրաստվում է անթափանց թղթից:
- ✓ Քվեարկության ծրարի ձևը և չափերը սահմանվում է այնպես, որ հնարավորություն ընձեռվի ծրարում գտնվող քվեաթերթիկի վրա փակցնելու ինքնաստանձվող դրոշմանիշ:



### ● Ինքնաստանձվող դրոշմանիշը.

Ինքնաստանձվող դրոշմանիշը պաշտպանիչ շերտերով տպարանային եղանակով պատրաստված դրոշմանիշ է, որի վրա նշված են.

- ընտրության անվանման հապավումը,
- քվեարկության ամսաթիվը
- ընտրական տեղամասի համարը:

նշվում է ընտրության անվանման հապավումը,  
տվյալ ընկերության քվեարկության օրը, ամիսը  
և տարեթիվը

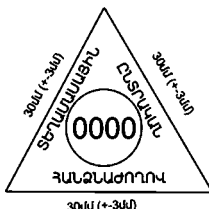
նշվում է ընտրական տեղամասի համարը

<sup>40</sup> Քվեարկության ծրարի ձևը և չափերը սահմանվել են ԿԸՀ-ի 22.11.2016թ. թիվ 143-Ա որոշմամբ

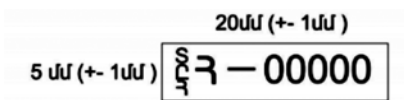
<sup>41</sup> Ինքնաստանձվող դրոշմանիշի ձևը հաստատվել է ԿԸՀ-ի 22.11.2016թ. թիվ 142-Ա որոշմամբ



- **Կնիքը, տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամի անհատական կնիքը, քվեատուփը, տեխնիկական սարքավորումները.**
- **Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի կնիքը<sup>42</sup> ունի քառանիշ համար.**



- **Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամներին** տրամադրվում են իրարից տարբերվող **անհատական կնիքներ**<sup>43</sup>: Անհատական կնիքները քվեարկության նախորդ օրը հանձնաժողովի անդամների միջև բաշխվում են վիճակահանությամբ, իսկ արդյունքները արձանագրվում են գրանցամատյանում:



● **Ընտրողների գրանցման տեխնիկական սարքավորումներ**

Տեխնիկական սարքավորումը պետք է պարունակի ընտրողների էլեկտրոնային ցուցակը և ունենա քվեարկության մասնակիցներին հաշվառելու, կրկնակի գրանցումը բացառելու և ԿԸՀ-ի սահմանած այլ ծրագրային հագեցվածություն: Տեխնիկական սարքավորման սպասարկումն ապահովելու նպատակով պայմանագրային հիմունքներով ընդգրկվում է մինչև 4 մասնագետ:

<sup>42</sup> Նմուշը հաստատվել է 09.11.2016թ. ԿԸՀ-ի թիվ 127-Ն որոշմամբ

<sup>43</sup> Նմուշը հաստատվել է 09.11.2016թ. ԿԸՀ-ի թիվ 127-Ն որոշմամբ

## ● Քվեատուփը

Յուրաքանչյուր տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի հատկացվում է առնվազն մեկ քվեատուփ, որը պետք է լինի թափանցիկ և հնարավորություն ընձեռնի կնքել այն մեկանգամյա օգտագործման կապիչներով:

### **Պատասխանատվություն.**

Անձնական դրողմներով կամ խմբային շահերից ելնելով՝ քվեատուփը, ընտրողների ստորագրած ցուցակը, գրանցամատյանը, կնիքը, դրոշմանիշը, քվեարկության կտրոնը, տեխնիկական սարքավորումը, տեղադրված տեսախցիկը, ընտրական փաստաթղթերի պարկը կամ փաթեթը հափշտակելն առաջացնում է քրեական պատասխանատվություն և պատժվում ազատազրկմամբ երեքից հինգ տարի ժամկետով՝ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում պաշտոն զբաղեցնելու իրավունքից 1–3 տարով զրկելով կամ առանց դրա (**ՀՀ քրեական օրենսգիրք, հոդված 154.7**):

### **Ուշադրություն.**

- ✓ Քվեաթերթիկները, քվեարկության ծրարները, ինքնաստնձվող դրոշմանիշերը, կնիքը պահվում են քվեարկության սենյակում գտնվող **չհրկիզվող պահարանում**:
- ✓ Քվեատուփը, տեխնիկական սարքավորումները, հանձնաժողովի անդամների աշխատասեղանները տեղադրվում են քվեարկության սենյակում ներկա գտնվելու իրավունք ունեցող անձանց համար **տեսանելի տեղում**:

## ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ՕՐԸ

**Նախապատրաստական գործողություններ**  
**Ժամը 07:00–08:00**

- **Գործառույթ իրականացնող հանձնաժողովի անդամներին որոշելու վիճակահանությունը.**

Քվեարկության օրը՝ **Ժամը 7.00–ին** տեղամասային ընտրական հանձնաժողովը տեղամասային կենտրոնում կայացած նիստում վիճակահանությանը որոշում է՝

- ✓ ընտրողներին գրանցող հանձնաժողովի անդամներին՝ մինչև 1000 ընտրողի հաշվարկով առնվազն մեկ անդամի.
- ✓ քվեաթերթիկներ և քվեարկության ծրարներ հատկացնող հանձնաժողովի անդամներին՝ մինչև 1000 ընտրողի հաշվարկով առնվազն մեկ անդամի.
- ✓ ինքնաստանձվող դրոշմանիշ փակցնող և քվեատուփի համար պատասխանատու առնվազն մեկ անդամի.
- ✓ շրջիկ արկղի միջոցով քվեարկություն անցկացնող առնվազն մեկ անդամի, եթե տվյալ տեղամասային ընտրական հանձնաժողովը պետք է կազմակերպի շրջիկ արկղով քվեարկություն.
- ✓ տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամների՝ 2 ժամը մեկ պարբերականությամբ գործառույթների հերթափոխը:

**Ուշադրություն.** Հանձնաժողովի նախագահը և քարտուղարը վիճակահանությանը չեն մասնակցում:

- **Վիճակահանության անցկացման կարգը.**

- ✓ Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը պատրաստում է վիճակահանությանը մասնակցող հանձնաժողովի անդամ-

ների թվին համապատասխան, իրարից չտարբերվող թերթիկներ և կատարում համապատասխան նշումներ:

- ✓ Բոլոր թերթիկները ծալվում են այնպես, որ միմյանցից չտարբերվեն և տեղավորվում վիճակահանության արկղի մեջ:
- ✓ Հանձնաժողովի անդամները, բացառությամբ՝ հանձնաժողովի նախագահի և քարտուղարի, ազգանունների այբբենական հերթակահանությամբ յուրաքանչյուր հերթափոխի համար վիճակահանության արկղից հանում են մեկական թերթիկ:

Վիճակահանության արդյունքները անմիջապես արձանագրվում են գրանցամատյանում<sup>44</sup>:

**Վիճակահանության արդյունքում որոշվեց՝**

Շրջափոխ	Ընտրողներին գրանցող (մինչև 1000 ընտրողի հաշվարկով արեւելակն մեկ, իսկ 1000-ից ավելիի դեպքում՝ երկու անդամի)		Քվեաթերթիկներ և քվեարկության ծրարներ հատկացնող (մինչև 1000 ընտրողի հաշվարկով արեւելակն մեկ, իսկ 1000-ից ավելիի դեպքում՝ երկու անդամի)		Ինքնաստանձվող դրոշմանիշ փակցնող և քվեատուփի համար պատասխանատու (արեւելակն մեկ անդամի)	Շրջիկ արկղի միջոցով քվեարկություն անցկացնող (նշվում է վիայն Աժժ ընտրության ժամանակ)
	«ցուցակ 1»	«ցուցակ 2»	«քվեաթերթիկ 1»	«քվեաթերթիկ 2» (կամ «քվեաթերթիկ և շրջիկ արկղ») նշվում է վիայն Աժժ ընտրության ժամանակ		
8-10						
10-12						
12-14						
14-16						
16-18						
18-20						

**• Տեխնիկական սարքավորման աշխատանքի ստուգումը.**

Վիճակահանության անցկացումից հետո հանձնաժողովի նախագահի հանձնարարությամբ մասնագետը՝

- ստուգում է տեխնիկական սարքավորումների աշխատանքը,
- մուտքագրում է ընտրական տեղամասի նույնականացման տվյալները,
- տպում է տվյալ սարքավորման միջոցով գրանցված ընտրողների բացակայությունը հավաստող տեղեկանք: Տեղեկանքը ստանձվում է գրանցամատյանում:

<sup>44</sup> ԿԸՀ 09.11.2016 թ. թիվ 131-Ն որոշում:

● **Զիրկիզվող պահարանի բացումը.**

Այնուհետև հանձնաժողովի նախագահը հանձնաժողովի անդամների և քվեարկության սենյակում ներկա գտնվելու իրավունք ունեցող անձանց ներկայությամբ՝

- ✓ բացում է չիրկիզվող պահարանը,
- ✓ հանում է հանձնաժողովի անդամների անհատական կնիքները,
- ✓ ըստ անցկացված վիճակահանության՝ տրամադրում նրանց,
- ✓ հանում է քվեաթերթիկները, քվեարկության ծրարները, կնիքը և գրանցամատյանում կնիք դնելով՝ հայտարարում է կնիքի համարը,
- ✓ ստուգում է քվեատուփի դատարկ լինելը,
- ✓ փակում և կնքում է քվեատուփը,
- ✓ քվեաթերթիկները և քվեարկության ծրարները հարյուրական փաթեթով հատկացնում է քվեաթերթիկներ և քվեարկության ծրարներ հատկացնող անդամներին:
- ✓ հարյուր ինքնաստանձվող դրոշմանիշ հատկացվում է ինքնաստանձվող դրոշմանիշ փակցնող և քվեատուփի համար պատասխանատու անդամին:

**Ուշադրություն.** Մինչև քվեարկության սկիզբը տեղամասային հանձնաժողովի նախագահը Ազգային ժողովի ընտրություններին մասնակցող յուրաքանչյուր կուսակցության (դաշինքի) քվեաթերթիկներից երեքից հինգ քվեաթերթիկ գցում է քվեարկության խցիկներում տեղադրված չօգտագործված քվեաթերթիկների արկղի մեջ:

**Ուշադրություն.** Քվեարկության նախապատրաստման ընթացքում անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն դարձնել վիճակահանության անցկացման կարգի պահպանմանը և արձանագրել կարգից բոլոր շեղումները:

## ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳ

### Քվեարկության սկիզբը և կարգը

Ժամը 08.00–20.00

#### ● Քվեարկության սկիզբը.

Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը քվեարկության օրը՝ ժամը 8.00–ին, հայտարարում է քվեարկության սկիզբը և թույլատրում ընտրողների մուտքը քվեարկության սենյակ:

#### ● Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը.

- ✓ կազմակերպում և վերահսկում է քվեարկության անցկացումը.
- ✓ անհրաժեշտության դեպքում օժանդակում հանձնաժողովի անդամներին,
- ✓ փոխարինում նրանց և մասնագետին ժամանակավոր բացակայության դեպքում:

#### ● Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի քարտուղարը.

- ✓ հանձնաժողովի նախագահի հանձնարարությամբ գրառումներ է կատարում գրանցամատյանում,
- ✓ օժանդակում գործառույթ իրականացնող անդամներին,
- ✓ փոխարինում նրանց և մասնագետին ժամանակավոր բացակայության դեպքում:

#### ● Արգելվում է տեղամասային կենտրոն զենք, զինամթերքով մուտք գործելը այդ թվում՝

- ✓ զինծառայողներին,
- ✓ ազգային անվտանգության և ոստիկանության զորքերում ծառայողներին:

**Ուշադրություն.** Քվեարկության բնականոն ընթացքի վտանգման դեպքում տեղամասային կենտրոն զենքով մուտք գործել կարող են միայն ոստիկանության ծառայողները՝ տեղամասային հանձնաժողովի նախագահի թույլտվությամբ:

● **Կուտակումներ.**

Քվեարկության բնականոն ընթացքը ակնհայտորեն խաթարվելու դեպքում տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահին իրավունք ունի սահմանափակելու քվեարկության սենյակում միաժամանակ գտնվող ընտրողների թիվը մինչև 15–ը՝ սենյակ թողնելով հերթով: Այս պահանջի կատարումը կարող է իրականացվել ոստիկանության օժանդակությամբ:

● **Ընտրական հանձնաժողովների նիստերին, քվեարկության սենյակում ներկա գտնվելու իրավունք ունեցող անձինք.**

- ✓ վստահված անձինք,
- ✓ դիտորդները,
- ✓ այցելուները,
- ✓ ՁԼՄ ներկայացուցիչները,
- ✓ վերադաս ընտրական հանձնաժողովի անդամները<sup>45</sup>:

● **Քվեարկության սենյակում իրավունք ունեն միաժամանակ ներկա գտնվել.**

- ✓ յուրաքանչյուր զանգվածային լրատվության միջոցը ներկայացնող մեկ լրագրող և մեկ լուսանկարիչ կամ տեսաձայնագրման մեկ օպերատոր.
- ✓ յուրաքանչյուր միջազգային կազմակերպությունից մինչև երկու դիտորդ՝ թարգմանչի ուղեկցությամբ.
- ✓ տեղական դիտորդների դեպքում՝ յուրաքանչյուր կազմակերպությունից մեկ դիտորդ.
- ✓ ընտրությանը մասնակցող յուրաքանչյուր կուսակցության (կուսակցությունների դաշինքի) երկու վստահված անձ:

● **Թեկնածուին արգելվում է.**

Քվեարկության ընթացքում գտնվել տեղամասային կենտրոնում և դրան հարող՝ մինչև 50 մետր շառավղով տարածքում՝ բացառությամբ քվեարկությանը մասնակցելու դեպքի:

**Ուշադրություն.** Թեկնածուն կարող է ներկա գտնվել միայն տեղամասում քվեարկության արդյունքների ամփոփման նիստին:

<sup>45</sup> Վերադաս հանձնաժողովի նախագահի համաձայնությամբ կամ հանձնարարությամբ:

## ԸՆՏՐՈՂՆԵՐԻ ԻՆՔՆՈՒԹՅԱՆ ՍՏՈՒԳՈՒՄ, ԳՐԱՆՑՈՒՄ ԵՎ ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

(ԸՕ հոդված 66)

### • Ընտրողի անձը հաստատող փաստաթղթերն են.

- ✓ նույնականացման քարտը,
- ✓ կենսաչափական անձնագիրը,
- ✓ ոչ կենսաչափական անձնագիրը,
- ✓ փոխարինող ժամանակավոր փաստաթուղթը՝ տրված լիազոր մարմնի կողմից<sup>46</sup> (ոստիկանություն).

### • Անձը հաստատող այլ փաստաթղթեր.

- ✓ քրեակատարողական հիմնարկում գտնվող ընտրողի անձը հաստատող փաստաթուղթը<sup>47</sup>,
- ✓ զինվորական վկայական կամ գրքույկ (եթե գրանցվում են զորամասի կազմված ընտրողների ցուցակում).

**Ուշադրություն.** Ընտրողը քվեարկությանը մասնակցում է անձամբ: Լիազորված քվեարկությունն արգելվում է:

<sup>46</sup> անձնագրին կամ նույնականացման քարտին փոխարինող ժամանակավոր փաստաթուղթ՝ տրված լիազոր մարմնի կողմից

<sup>47</sup> Սահմանվում է ԿԸՀ-ի կողմից



# Ք Ա Յ Լ 1

## Ընտրողի գրանցում տեխնիկական սարքի միջոցով

### ● Ինքնության ստուգում և անձը հաստատող փաստաթղթի ներմուծում.

1. Ընտրողը մոտենում է տեխնիկական սարքավորումը սպասարկող մասնագետին և ներկայացնում անձը հաստատող փաստաթուղթը.
  2. Մասնագետը ստուգում է ընտրողի ինքնությունը՝ առկա լուսանկարի միջոցով.
  3. Ներկայացված փաստաթուղթը (անձնագիր կամ նույնականացման քարտ) ներմուծում է տեխնիկական սարքավորման մեջ:
- ✓ Մասնագետը ստեղծաշարով է ներմուծում անձը հաստատող փաստաթղթի համարը տեխնիկական սարքավորման մեջ, եթե.
  - ✓ ներկայացվել է անձնագրին կամ նույնականացման քարտին փոխարինող ժամանակավոր փաստաթուղթ,
  - ✓ ներկայացված անձը հաստատող փաստաթուղթը տեխնիկական սարքավորման կողմից չի ընթերցվում:

### Ուշադրություն. Եթե ընտրողը ներկայացրել է այլ անձի անձը հաստատող փաստաթուղթ.

- ✓ մասնագետը տեղեկացնում է Հանձնաժողովի նախագահին,
- ✓ քվեարկության սենյակ են հրավիրվում ոստիկանության ծառայողները,
- ✓ ձեռնարկվում են օրենքով սահմանված միջոցներ:

### Ուշադրություն. Եթե ընտրողի անձը հաստատող փաստաթղթի վավերականության ժամկետն ավարտվել է, ապա դա հիմք չէ ընտրողին քվեարկության

չթողնելու համար, բացառությամբ, երբ պարզվում է, որ ընտրողն ունի այլ՝ վավերականության ժամկետը չլրացած փաստաթուղթ:

## ● Գրանցման թույլատրելիության ստուգում.

1. **Եթե ընտրողը գրանցված չէ** տվյալ ընտրական տեղամասի ընտրողների ցուցակում.
  - ✓ Էկրանին հայտնվում է դեղին նշան,
  - ✓ համապատասխան տեղեկատվության առկայության դեպքում՝ նաև այն ընտրական տեղամասի համարը, որի ցուցակում է ընդգրկված այդ ընտրողը,
  - ✓ ընտրողը դուրս է հրավիրվում քվեարկության սենյակից:
2. **Եթե ընտրողն իր անձը հաստատող որևէ փաստաթղթով արդեն իսկ մասնակցել է քվեարկությանը.**
  - ✓ Էկրանին հայտնվում է **կարմիր նշան**,
  - ✓ մասնագետը տեղեկացնում է հանձնաժողովի նախագահին.
  - ✓ հանձնաժողովի նախագահը քվեարկության սենյակ է հրավիրում ոստիկանության ծառայողներին, որոնք ձեռնարկում են օրենքով սահմանված միջոցներ:
3. **Եթե ընտրողը ներկայացրել է 2008 թվականի հունվարի 1–ից հետո տրված անձնագիր, կենսաչափական անձնագիր կամ նույնականացման քարտ, գրանցված է այդ տեղամասի ցուցակում և առ այդ պահն անձը հաստատող որևէ փաստաթղթով չի մասնակցել քվեարկությանը,** ապա էկրանին հայտնվում են.
  - ✓ ընտրողի լուսանկարը,
  - ✓ ընտրողների ցուցակում ընտրողի հերթական համարը
  - ✓ **կանաչ նշան:**

Ընտրողի լուսանկարը էկրանին չի հայտնվի, եթե ներկայացվել է մինչև 2008 թվականի հունվարի 1–ը տրված անձնագիր<sup>48</sup>:

<sup>48</sup> Թվային շտեմարանում լուսանկարի բացակայության պատճառով

● **Մատնահետքի ներմուծում.**

- ✓ Եթե էկրանին հայտնվել է կանաչ նշան, ապա ընտրողը ներմուծում է իր աջ ձեռքի ցուցամատի մատնահետքը:
- ✓ Անհնարինության դեպքում մատնահետքը ներմուծվում է հետևյալ առաջնայնությամբ՝ ձախ ձեռքի ցուցամատը, աջ ձեռքի միջնամատը, ձախ ձեռքի միջնամատը, աջ ձեռքի մատնեմատը, ձախ ձեռքի մատնեմատը, աջ ձեռքի ճկույթը, ձախ ձեռքի ճկույթը, աջ ձեռքի բթամատը, ձախ ձեռքի բթամատը: Մատնահետքը ներմուծելու անհնարինության դեպքում այս քայլը բաց է թողնվում:

● **Քվեարկության կտրոնի տպումը.**

Մատնահետքի ներմուծման փուլից հետո տեխնիկական սարքավորման միջոցով տպվում է քվեարկության կտրոն, որում նշվում է.

- ✓ ցուցակում ընտրողի հերթական համարը,
- ✓ ազգանունը, անունը, անձը հաստատող փաստաթղթի համարը,
- ✓ քվեարկության կտրոնի հերթական համարը,
- ✓ առկայության դեպքում՝ նաև ընտրողի լուսանկարը,
- ✓ ընտրության անվանումը, քվեարկության օրը, ամիսը, տարեթիվը, կտրոնը տպելու ժամը, տեղեկություն, թե որ տեխնիկական սարքավորման միջոցով է ընտրողը գրանցվել<sup>49</sup>:

Կտրոնը անձը հաստատող փաստաթղթի հետ վերադարձվում է ընտրողին:

**Պատասխանարկություն.**

Կեղծ տվյալներ հայտնելու, կեղծ փաստաթուղթ ներկայացնելու կամ որևէ այլ եղանակով մեկից ավելի անգամ կամ այլ անձի փոխարեն քվեարկելը պատժվում է ազատազրկմամբ՝ 2-5 տարի ժամկետով՝ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում որևէ պաշտոն զբաղեցնելու, ինչպես նաև ընտրական հանձնաժողովի անդամ, վստահված անձ կամ դիտորդ լինելու իրավունքից զրկելով՝ մեկից երեք տարի ժամկետով կամ առանց դրա (**ՀՀ քրեական օրենսգիրք, հոդված 153**):

<sup>49</sup> Մեկից ավելի տեխնիկական սարքավորում օգտագործվելու դեպքում

## Ք Ա Յ Լ 2

### Ընտրողի գրանցումը ընտրողների ցուցակում.

#### ● Ընտրողների ցուցակում ստորագրելը.

Քվեարկության կտրոնը ստանալուց հետո ընտրողը՝

- ✓ մոտենում է ընտրողների գրանցումն իրականացնող հանձնաժողովի անդամին,
- ✓ տրամադրում է քվեարկության կտրոնը,
- ✓ ստորագրում է իր տվյալների դիմաց՝ նախատեսված սյունակում,
- ✓ Հանձնաժողովի անդամն իր անհատական կնիքն է դնում համապատասխան սյունակում, կնքում է քվեարկության կտրոնը և այն փոխանցում ընտրողին:

#### ● Առանց տեխնիկական սարքավորման ընտրողի գրանցման դեպքերը.

Ընտրողների գրանցումն առանց տեխնիկական սարքավորման կիրառման իրականացվում է.

- ✓ զորամասում հաշվառված ընտրողների ցուցակով քվեարկության,
- ✓ քրեակատարողական հիմնարկում քվեարկության,
- ✓ շրջիկ արկղով քվեարկության,
- ✓ քվեարկության օրը կազմվող՝ լրացուցիչ ցուցակով քվեարկության,
- ✓ տեխնիկական սարքավորման խափանման կամ չլինելու դեպքերում:

#### ● Առանց տեխնիկական սարքավորման ընտրողի գրանցման կարգը.

Ընտրողներին առանց տեխնիկական սարքավորման կիրառման գրանցելու դեպքում՝

- ✓ հանձնաժողովի անդամը ստուգում է ընտրողի ինքնությունը,
- ✓ ընտրողների ցուցակում գտնում է ընտրողի տվյալները,

- ✓ լրացնում անձը հաստատող փաստաթղթի համարը,
- ✓ ընտրողը ստորագրում է իր տվյալների դիմաց՝ սյունակում,
- ✓ Հանձնաժողովի անդամը դնում է իր անհատական կնիքը ստորագրության դիմաց:

**● Համարակալված կտրոնի լրացումը.**

- ✓ Հանձնաժողովի անդամը լրացնում է համարակալված կտրոն՝ քրեակատարողական հիմնարկում քվեարկության, շրջիկ արկղով և տեխնիկական սարքավորման խափանման կամ չլինելու պարագայում քվեարկության դեպքերում (կտրոնի վրա նշվում է, թե անձը որ ցուցակի ընտրող է, ցուցակում ընտրողի հերթական համարը).
- ✓ Անհատական կնիքով կնքում է քվեարկության կտրոնը և այն փոխանցում ընտրողին:

**● Առանց տեխնիկական սարքավորման գրանցման դեպքում՝ քվեարկության կտրոնի տպումը.**

Զորամասում հաշվառված ընտրողների ցուցակով և քվեարկության օրը կազմվող՝ լրացուցիչ ցուցակով քվեարկության դեպքում՝

- ✓ ընտրողների ցուցակում ընտրողի գրանցվելուց հետո տեխնիկական սարքավորման մեջ ներմուծվում են ընտրողի որոշ տվյալներ (որ ցուցակի ընտրող է, ընտրողի համարը համապատասխան ցուցակում),
- ✓ ընտրողը ներմուծում է իր մատնահետքը,
- ✓ սարքը տպում է քվեարկության կտրոն, որը պարունակում է նշված տվյալները և կտրոնի հերթական համարը,
- ✓ կտրոնը մասնագետի կողմից փոխանցվում է ընտրողին:

**● Օգնության տրամադրում ընտրողների ցուցակում ստորագրելիս.**

Եթե ընտրողը չի կարող ինքնուրույն ստորագրել ընտրողների ցուցակում, նա իրավունք ունի դիմելու այլ քաղաքացու օգնության, բացառությամբ ընտրական հանձնաժողովի անդամների:

## Ք Ա Յ Լ 3

### Քվեաթերթիկների ստացում

#### ● Քվեաթերթիկների և ծրարի ստացում.

Քվեարկության կտրոնը ստանալուց հետո ընտրողը՝

- ✓ մոտենում է Հանձնաժողովի՝ քվեաթերթիկներ և ծրարներ հատկացնող անդամին և ներկայացնում այն.
- ✓ Հանձնաժողովի անդամը ընտրողին տրամադրում է ընտրությունների մասնակցող յուրաքանչյուր կուսակցության մեկական քվեաթերթիկ և քվեարկության մեկ ծրար:

**Ուշադրություն.** Ընտրողը չի կարող հրաժարվել բոլոր քվեաթերթիկներն ստանալուց:

## Ք Ա Յ Լ 4

### Քվեարկություն

#### ● Քվեարկությունը քվեարկության խցիկում.

- ✓ Ընտրողն անցնում է քվեարկության խցիկ՝ քվեարկելու.
- ✓ Քվեարկությունը կատարվում է կուսակցություններից որևէ մեկի քվեաթերթիկը քվեարկության ծրարի մեջ դնելու միջոցով: Տարածքային ընտրական ցուցակի թեկնածուներից որևէ մեկին ընտրելու համար ընտրողն իր քվեաթերթիկի երկրորդ էջում միատեսակ նշում է կատարում այն թեկնածուի անվան դիմացի քառանկյունում, որին կողմ է քվեարկում:
- ✓ Քվեաթերթիկը քվեարկության ծրարի մեջ դրվում է առանց ծալելու.
- ✓ Չօգտագործված քվեաթերթիկները զգվում են քվեարկության խցիկում տեղադրված առանձին արկղի մեջ:

## Ուշադրություն.

- ✓ Արգելվում է որևէ ձևով տեղեկանալ, թե ընտրողն ինչպես է քվեարկում:
- ✓ Քվեաթերթիկը լրացնելիս քվեարկության խցիկում այլ անձի ներկայությունն արգելվում է՝ բացառությամբ օգնության կարիք ունեցող ընտրողների:

### ● Օգնության տրամադրում քվեախցիկում.

Քվեաթերթիկն ինքնուրույն լրացնելու հնարավորություն չունեցող ընտրողն իրավունք ունի հանձնաժողովի նախագահին տեղեկացնելուց հետո քվեարկության խցիկ հրավիրելու այլ անձի, որը չպետք է լինի.

- ✓ ընտրական հանձնաժողովի անդամ,
- ✓ վստահված անձ,
- ✓ դիտորդ,
- ✓ ՁԼՄ ներկայացուցիչ,
- ✓ այցելու

**Ուշադրություն.** Անձն իրավունք ունի օգնելու միայն մեկ ընտրողի: Քվեաթերթիկն ինքնուրույն լրացնելու հնարավորություն չունեցող ընտրողին օգնող անձի տվյալները գրառվում են տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի գրանցամատյանում:

#### Գրառումներ

*Քվեաթերթիկն ինքնուրույն լրացնելու հնարավորություն չունեցող ընտրողին օգնող անձի տվյալների մասին*

50

Հ/Հ	Օգնող անձի ազգանունը, անունը, հայրանունը	Անձը հաստատող փաստաթղթի համարը

<sup>50</sup> Քաղվածք տեղամասային հանձնաժողովի գրանցամատյանից (հաստատված ԿԸՀ 09.11.2016թ. թիվ 131-Ն որոշմամբ).

## ● Քվեաթերթիկը սխալ լրացնելը կամ վնասելը.

Քվեաթերթիկը սխալ լրացնելու կամ վնասելու դեպքում.

- ✓ Ընտրողը կարող է դիմել Հանձնաժողովի նախագահին՝ նոր քվեաթերթիկ ստանալու համար:
- ✓ Հանձնաժողովի նախագահի հանձնարարությամբ ընտրողին հատկացվում են ընտրությունների մասնակցող յուրաքանչյուր կուսակցության մեկական քվեաթերթիկ:
- ✓ Սխալ լրացված (վնասված) քվեաթերթիկը անհապաղ մարվում է:

# Ք Ա Յ Լ 5

## Ինքնաստանձնվող դրոշմանիշ փակցնելը և քվեատուփը

### ● Ինքնաստանձնվող դրոշմանիշ և քվեատուփ

Ընտրողը՝

- ✓ քվեարկելուց անմիջապես հետո մոտենում է քվեատուփի մոտ ինքնաստանձնվող դրոշմանիշ փակցնող և քվեատուփի համար պատասխանատու անդամին,
- ✓ հանձնում է քվեարկության կտրոնը,
- ✓ հանձնաժողովի անդամը ստուգում է կտրոնը, իր նախաձեռնությամբ կամ հանձնաժողովի այլ անդամի կամ վստահված անձի պահանջով կարող է ստուգել նաև ընտրողի անձը հաստատող փաստաթուղթը,
- ✓ առանց քվեարկության ծրարն ընտրողից վերցնելու՝ քվեարկության ծրարի կտրվածքի միջով քվեաթերթիկին է փակցնում ինքնաստանձնվող դրոշմանիշը,
- ✓ բացում է քվեատուփի ճեղքը և ընտրողին հնարավորություն է ընձեռում քվեարկության ծրարը գցելու քվեատուփի մեջ:



## Ուշադրություն.

- ♦ Եթե ընտրողը չի ներկայացնում քվեարկության կտրոն, ապա Հանձնաժողովի նախագահը ընտրողից վերցնում է քվեարկության ծրարը, անհապաղ մարում է՝ առանց ծրարի պարունակությունն ստուգելու:
- ♦ Քվեարկելուց հետո ընտրողն անհապաղ պետք է դուրս գա քվեարկության սենյակից:
- ♦ Ընտրողն իրավունք չունի տեղամասային կենտրոնում հայտարարելու, թե ինչպես է քվեարկել:

## ● Դրոշմանիշների հաշվառում.

- ✓ Եթե քվեարկության ընթացքում հանձնաժողովի անդամին հատկացված ինքնաստսնձվող դրոշմանիշերը սպառվել են, ապա հանձնաժողովի նախագահը նրան նոր ինքնաստսնձվող դրոշմանիշերի հերթական խմբաքանակն է հանձնում նրանից քվեարկության կտրոնները ստանալուց հետո.
- ✓ Քվեարկության կտրոնները հաշվվում են, և թիվը արձանագրվում է գրանցամատյանում.
- ✓ Հանձնաժողովի համապատասխան անդամը իր հերթափոխի ավարտին, ինչպես նաև քվեարկության ավարտին հանձնաժողովի նախագահին է հանձնում չօգտագործված ինքնաստսնձվող դրոշմանիշերը և ընտրողներից ստացած քվեարկության կտրոնները, որոնք հաշվվում են, և թվերը արձանագրվում գրանցամատյանում:

## Ուշադրություն.

- ✓ Քվեարկության ընթացքում տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը դատարկում է քվեարկության խցիկներում տեղադրված չօգտագործված քվեաթերթիկների արկղերի պարունակությունը լցվելու դեպքում՝ թողնելով որոշակի քանակի քվեաթերթիկներ:
- ✓ Քվեարկության խցիկներում տեղադրված արկղից հանված չօգտագործված քվեաթերթիկները առանց հաշվելու, դասավորելու լցվում են այդ նպատակով տրամադրված պարկի մեջ, որը պետք է գտնվի քվեարկության սենյակում:

- ✓ Ընտրողի կողմից չօգտագործված քվեաթերթիկների դուրս բերում նկատելու դեպքում՝ հանձնաժողովն ընտրողին տեղեկացնում է քվեարկության խցիկ վերադառնալու և քվեաթերթիկները քվեարկության խցիկում գտնվող արկղի մեջ զցելու մասին:

**Ուշադրություն.** Քվեարկության դիտարկման ընթացքում, ի թիվս այլ հարցերի, անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն դարձնել.

- ✓ տեխնիկական սարքավորման միջոցով ընտրողների գրանցման գործընթացին.
- ✓ ներկայացվող անձը հաստատող փաստաթղթի պատկանելիությանը այն ներկայացնող անձին.
- ✓ անձը հաստատող փաստաթղթի՝ սարքավորման կողմից ընթերցման, վերլուծման և տրվող ազդանշաններին.
- ✓ մատնահետքի ներմուծման գործընթացին, դրա չընթերցման և մատնահետքի ներմուծման քայլը բաց թողնելու կրկնվող դեպքերին.
- ✓ տեխնիկական սարքավորման միջոցով անհրաժեշտ վավերապայմաններով քվեարկության կտրոնի տպմանը.
- ✓ ընտրողների ցուցակում ստորագրելու գործընթացին, իսկ ցուցակում ստորագրելու համար օգնություն տրամադրելու դեպքում՝ դրա անհրաժեշտության հիմնավորվածությանը.
- ✓ Հանձնաժողովի անդամի կողմից իր անհատական կնիքը ընտրողների ցուցակում և քվեարկության կտրոնի վրա դնելու կարգի պահպանմանը.
- ✓ ընտրություններին մասնակցող յուրաքանչյուր կուսակցության մեկական քվեաթերթիկ ընտրողին տրամադրելու պահանջի կատարմանը.
- ✓ ընտրողի կողմից չօգտագործված քվեաթերթիկների դուրս բերման դեպքերին.
- ✓ քվեարկության կտրոնը քվեատուփի համար պատասխանատու անդամին չհանձնելու դեպքում՝ քվեարկության ծրարը անհապաղ մարելու պահանջի պահպանմանը.
- ✓ քվեարկության սենյակում կողմնակի անձանց ներկայության դեպքերին.
- ✓ քվեարկության խցիկում օգնության տրամադրման դեպքերի հիմնավորվածությանը և արձանագրմանը գրանցամատյանում:

## ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ԱՄՓՈՓՈՒՄԸ ՏԵՂԱՄԱՍՈՒՄ

(ԸՕ գլուխ 12-րդ)

### ● Քվեարկության արդյունքների ամփոփման նիստը.

- ✓ Ժամը 20.00-ին տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը հայտարարում է քվեարկության ավարտի մասին և արգելում ընտրողների մուտքը քվեարկության սենյակ:
- ✓ 20:00-ի դրությամբ քվեարկության սենյակում գտնվող ընտրողների քվեարկելուց հետո հանձնաժողովի նախագահը փակում է քվետուսի ճեղքը և Հանձնաժողովը սկսում է քվեարկության արդյունքների ամփոփման նիստը:

### ● Ներկա գտնվելու իրավունք ունեցող անձինք.

Ամփոփման նիստին ներկա գտնվելու իրավունք ունեն տեղամասում գտնվող դիտորդները, ՁԼՄ ներկայացուցիչները, վստահված անձինք, այցելուները, վերադաս հանձնաժողովի անդամները և թեկնածուները:

### ● Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի գործողությունները.

Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովը՝

- ✓ փաթեթավորում է Հանձնաժողովի անդամների անհատական կնիքները, կնքում այն և տեղադրում պարկում.

- ✓ ընտրողների ցուցակում ընտրողների ստորագրությունների հիման վրա հաշվում է քվեարկության մասնակիցների ընդհանուր թիվը.
- ✓ **առկայության դեպքում** առանձին հաշվում է.
- ✓ քվեարկության օրն ընտրական տեղամասում կազմված լրացուցիչ ցուցակում առկա ստորագրությունների թիվը.
- ✓ շրջիկ արկղով քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների լրացուցիչ ցուցակներում առկա ստորագրությունների թիվը.

Վերոնշյալ թվերը հրապարակվում և արձանագրվում են տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի գրանցամատյանում:

- ✓ Հանձնաժողովի նախագահը գրանցամատյանում արձանագրված՝ ընտրական տեղամասում քվեարկության մասնակիցների ընդհանուր թիվը կապի հնարավոր միջոցներով անհապաղ հայտնում է տարածքային ընտրական հանձնաժողով.
- ✓ Եթե տեխնիկական սարքավորման անխափան աշխատել է քվեարկության ընթացքում, դրա միջոցով տպում է տեղեկանք, որում նշվում են.
  - ♦ տարածքային ընտրական հանձնաժողովի և ընտրական տեղամասի համարները,
  - ♦ տեխնիկական սարքավորման միջոցով գրանցված ընտրողների հերթական համարները ըստ համապատասխան ընտրական ցուցակի,
  - ♦ նշում այն ընտրողների վերաբերյալ, որոնց գրանցումն իրականացվել է անձը հաստատող փաստաթղթի տվյալները ստեղծաշարով տեխնիկական սարքավորման մեջ ներմուծելու միջոցով:
- ✓ Տեղեկանքի մեկ օրինակը, ստորագրված տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահի կողմից և կնքված հանձնաժողովի կնիքով, տեղադրվում է պարկում.
- ✓ նույն վավերապայմաններով տեղեկանքի մեկական օրինակ, ըստ պահանջի, տրամադրվում է ամփոփման նիստին ներկա գտնվող թեկնածուներին, դիտորդներին և կուսակցության մեկական վստահված անձի.

Տեղեկանքը տպելու անհնարինության դեպքում այդ մասին համապատասխան գրառում է կատարվում գրանցամատյանում:

- ✓ Ընտրողների ցուցակները (բացառությամբ զորամասում, քրեակատարողական հիմնարկում և ՁՊՎ-ում կազմվող ընտրողների ստորագրված ցուցակների) փաթեթավորվում են, փաթեթը կնքվում է և ստորագրվում հանձնաժողովի նախագահի և քարտուղարի կողմից՝ հետագայում այդ փաթեթը պարկի հետ մեկտեղ (պարկից դուրս) տարածքային ընտրական հանձնաժողով ներկայացնելու նպատակով:
- ✓ Ձորամասում, քրեակատարողական հիմնարկում եւ ՁՊՎ-ում կազմվող ընտրողների ստորագրված ցուցակները փաթեթավորվում են առանձին, փաթեթը կնքվում է և ի տարբերություն մնացած ցուցակների, տեղադրվում պարկում.
- ✓ առանձին-առանձին հաշվում է ընտրողներից ստացված տեխնիկական սարքավորման միջոցով տպված և համարակալված քվեարկության կտրոնները, փաթեթավորում, փաթեթները կնքում և տեղադրում է պարկում.
- ✓ հաշվում է չօգտագործված ինքնաստանդվող դրոշմանիշերը, փաթեթավորում, փաթեթը կնքում և տեղադրում է պարկում.
- ✓ հաշվում է չօգտագործված համարակալված քվեարկության կտրոնները, փաթեթավորում, փաթեթը կնքում և տեղադրում է պարկում, իսկ կտրոնները չօգտագործվելու դեպքում դրանք չեն հաշվվում՝ նշելով հատկացված կտրոնների թիվը.
- ✓ առանց հաշվելու փաթեթավորում է չօգտագործված քվեաթերթիկները՝ փաթեթը պարկի հետ մեկտեղ տարածքային ընտրական հանձնաժողով ներկայացնելու նպատակով.

Վերոնշյալ գործողությունների արդյունքերը, հաշվարկված թվերը հրապարակվում և արձանագրվում են տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի գրանցամատյանում:

## ● Քվեատուփի բացումը.

Վերոնշյալ գործողությունները իրականացնելուց հետո Հանձնաժողովի նախագահը բացում է քվեատուփը

- ✓ քվեատուփից հանում քվեարկության մեկ ծրար,
- ✓ ցուցադրում ներկաների համար տեսանելի կերպով,
- ✓ քվեարկության ծրարից հանում է քվեաթերթիկը,
- ✓ հայտարարում է քվեաթերթիկի սահմանված կամ չսահմանված նմուշի լինելու, վավեր կամ անվավեր լինելու մասին,
- ✓ վավեր քվեաթերթիկի դեպքում հայտարարում է կուսակցության անվանումը, որի օգտին է քվեաթերթիկը,
- ✓ ցուցադրում այն բոլորի համար տեսանելի կերպով (պահանջի դեպքում քվեաթերթիկը փոխանցվում է Հանձնաժողովի մյուս անդամներին: Հանձնաժողովի նախագահի հայտարարությանը համաձայն չլինելու դեպքում հանձնաժողովի անդամը ներկայացնում է առարկություն: Առարկության դեպքում քվեարկության է դրվում հանձնաժողովի անդամի առաջարկությունը).
- ✓ քվեաթերթիկը դրվում է համապատասխան կուսակցության օգտին քվեարկած քվեաթերթիկների փաթեթի մեջ.

**Ուշադրություն.** Այս գործողությունը կրկնվում է քվեատուփում առկա բոլոր ծրարների համար:

- ✓ Հանձնաժողովի նախագահը հետևում է, որ յուրաքանչյուր կուսակցության օգտին քվեարկված քվեաթերթիկները և անվավեր քվեաթերթիկները տեսակավորվեն առանձին.
- ✓ քվեաթերթիկներն ըստ յուրաքանչյուր կուսակցության տեսակավորելուց հետո հանձնաժողովը հաշվարկում է դրանք, **իսկ ստացված թվերը բարձրաձայն հայտարարվում են ու գրանցվում են գրանցամատյանում.**

- ✓ յուրաքանչյուր կուսակցության վավեր քվեաթերթիկները տեսակավորելուց հետո հանձնաժողովը ըստ առավել քվե ստացած կուսակցությունների հաշվարկում է յուրաքանչյուր կուսակցության տարածքային ընտրական ցուցակի յուրաքանչյուր թեկնածուին կողմ քվեարկված քվեաթերթիկների թիվը, մասնավորապես, Հանձնաժողովի նախագահը, քվեաթերթիկի երկրորդ էջում կատարված նշումի համաձայն, հայտարարում է, թե կուսակցության որ թեկնածուի օգտին է այն քվեարկված, քվեաթերթիկը ցուցադրում է այնպես, որ տեսանելի լինի ներկաների համար (պահանջի դեպքում քվեաթերթիկը փոխանցվում է Հանձնաժողովի մյուս անդամներին, առարկության դեպքում, այն դրվում է քվեարկության)։

**Ուշադրություն.** Եթե քվեաթերթիկը երկրորդ էջում ներառում է մեկից ավելի թեկնածուների օգտին նշումներ կամ որևէ նշում չի ներառում, կամ ակնհայտ խախտված է քվեաթերթիկում նշում կատարելու սահմանված ձևը, ապա քվեաթերթիկը մնում է միայն ընտրություններին մասնակցող կուսակցության օգտին քվեարկած քվեաթերթիկների փաթեթում:

- ✓ քվեաթերթիկը դրվում է համապատասխան պատգամավորի թեկնածուի օգտին քվեարկած քվեաթերթիկների փաթեթի մեջ։
- ✓ այս գործողությունը կրկնվում է ընտրություններին մասնակցող յուրաքանչյուր կուսակցության օգտին քվեարկած բոլոր քվեաթերթիկների համար։
- ✓ նշված կարգով յուրաքանչյուր կուսակցության քվեաթերթիկները տեսակավորելուց հետո հաշվարկվում է այդ կուսակցության տարածքային ընտրական ցուցակի յուրաքանչյուր թեկնածուի օգտին քվեարկված քվեաթերթիկների թիվը, բարձրաձայն հայտարարվում և գրանցվում է տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի գրանցամատյանում։
- ✓ բոլոր կուսակցությունների քվեաթերթիկները տեսակավորելուց հետո յուրաքանչյուր կուսակցության կողմ քվեարկած քվեաթերթիկները փաթեթավորվում են միասին։

## Ուշադրություն.

- ◆ Ավելորդ գրառում պարունակող քվեարկության ծրարի դեպքում քվեաթերթիկը ծրարից չի հանվում, քվեարկության ծրարը դրանում գտնվող քվեաթերթիկի հետ անհապաղ մարվում է:
- ◆ Քվեարկության ծրարի մեջ մեկից ավելի քվեաթերթիկներ գտնվելու դեպքում հաշվարկում ընդգրկվում է միայն սահմանված նմուշի քվեաթերթիկը:
- ◆ Արդյունքներն ամփոփելիս չսահմանված նմուշի քվեաթերթիկները հաշվի չեն առնվում և չեն հաշվարկվում:
- ✓ հաշվարկված և տեսակավորված քվեաթերթիկներն ըստ կուսակցությունների փաթեթավորվում են, իսկ փաթեթները կնքվում և տեղադրվում են պարկում.
- ✓ յուրաքանչյուր փաթեթի վրա հանձնաժողովի նախագահը դնում է իր ստորագրությունը (մյուս անդամները և վստահված անձինք իրավունք ունեն ստորագրելու փաթեթների վրա), գրանցամատյանում գրառվում են ստորագրողների անուն-ազգանունները, դրվում ստորագրության նմուշները:

## ● Արգելվում է

քվեաթերթիկների տեսակավորումն իրականացնելու ժամանակ հանձնաժողովի անդամներին նշումներ կատարել, իրենց մոտ ունենալ գրիչներ, մատիտներ կամ նշումներ կատարելու այլ առարկաներ:

## ● Սահմանված նմուշի, վավեր և անվավեր քվեաթերթիկները.

- ✓ Սահմանված նմուշի քվեաթերթիկ է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի կողմից հաստատված նմուշի քվեաթերթիկը, որը հանվել է ծրարից, և որի վրա փակցված է այդ ընտրական տեղամասի ինքնաստանձվող դրոշմանիշը:
- ✓ Սահմանված նմուշի քվեաթերթիկն անվավեր է, եթե ներառում է ավելորդ գրառում:



- ✓ Սահմանված ձևի ոչ էական խախտումը չի կարող համարվել քվեաթերթիկի անվավերության հիմք: Օրինակ՝ անվավերության հիմք չէ այն, որ քվեաթերթիկի համապատասխան քառանկյունում կատարված նշումը փոքր ինչ դուրս է եկել դրա սահմաններից:

**Պատասխանաբովություն.**

Ընտրական հանձնաժողովի նախագահի կողմից իր լիազորությունները չկատարելը կամ ոչ պատշաճ կատարելը, որի արդյունքում անհնարին է դարձել ընտրության արդյունքների ամփոփումը առաջացնում է քրեական պատասխանատվություն և պատժվում է ազատազրկմամբ 2–5 տարի ժամկետով (**ՀՀ քրեական օրենսգիրք, հոդված 154.6**):

Ընտրությունների ընթացքում ձայներն ակնհայտ սխալ հաշվելը կամ ընտրությունների արդյունքները, այդ թվում՝ արձանագրությունները, դրանց պատճենները, այլ ընտրական փաստաթղթերը և դրանց քաղվածքները ակնհայտ սխալ տվյալներով հաստատելը, ինչպես նաև որևէ այլ եղանակով ընտրությունների կամ քվեարկության արդյունքները կեղծելը կամ այդ նպատակով ընտրական փաստաթղթերը վերադաս ընտրական մարմիններին սահմանված ժամկետում չներկայացնելը առաջացնում է քրեական պատասխանատվություն և պատժվում է ազատազրկմամբ 3–5 տարի ժամկետով՝ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում որևէ պաշտոն զբաղեցնելու, ինչպես նաև ընտրական հանձնաժողովի անդամ, վստահված անձ կամ դիտորդ լինելու իրավունքից զրկելով՝ մեկից երեք տարի ժամկետով կամ առանց դրա (**ՀՀ քրեական օրենսգիրք, հոդված 150**):

## ● Քվեարկության արդյունքերի արձանագրությունը.

Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովը, հիմք ընդունելով սահմանված կարգով կատարված հաշվարկները, կազմում է ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքների արձանագրություն, դրանում նշելով՝

- ✓ տեղամասում ընտրողների ընդհանուր թիվը (այն պետք է հավասար լինի ընտրողների հիմնական և լրացուցիչ ցուցակներում ընդգրկված ընտրողների թվերի գումարին).
- ✓ քվեարկության մասնակիցների ընդհանուր թիվը (այն գոյանում է հիմնական և լրացուցիչ ցուցակներում առկա ստորագրությունների թվերի հանրագումարից).
- ✓ Հանձնաժողովին հատկացված ինքնասունձվող դրոշմանիշերի թիվը<sup>51</sup>.
- ✓ Հանձնաժողովին հատկացված համարակալված կտրոնների թիվը<sup>52</sup>.
- ✓ ընտրողներից ստացված տեխնիկական սարքավորմամբ տպված կտրոնների թիվը.
- ✓ ընտրողներից ստացված համարակալված քվեարկության կտրոնների թիվը.
- ✓ ընտրողներից ստացված կտրոնների ընդհանուր թիվը (այն գոյանում է ա/ ընտրողներից ստացված տեխնիկական սարքավորմամբ տպված և բ/ ընտրողներից ստացված համարակալված քվեարկության կտրոնների թվերի հանրագումարից).
- ✓ չօգտագործված համարակալված կտրոնների թիվը.
- ✓ չօգտագործված ինքնասունձվող դրոշմանիշերի թիվը.
- ✓ անվավեր քվեաթերթիկների թիվը.
- ✓ ընտրություններին մասնակցող յուրաքանչյուր կուսակցությանը կողմ քվեարկված քվեաթերթիկների թիվը.
- ✓ կուսակցության տարածքային ընտրական ցուցակում ընդգրկված յուրաքանչյուր թեկնածուին կողմ քվեարկված քվեաթերթիկների թիվը:

<sup>51</sup> լրացնում է տարածքային ընտրական հանձնաժողովը

<sup>52</sup> լրացնում է տարածքային ընտրական հանձնաժողովը

## Ուշադրություն.

- ✓ Արձանագրությունը ստորագրում են հանձնաժողովի նախագահը, քարտուղարը և անդամները, կնքում է Հանձնաժողովի նախագահը:
- ✓ Հանձնաժողովի անդամը պարտավոր է ստորագրել արձանագրությունը:
- ✓ Եթե նա արձանագրության տվյալների վերաբերյալ ունի առարկություն (հատուկ կարծիք), ապա այդ մասին գրառում է կատարում արձանագրությունում՝ դրա համար նախատեսված հատուկ տեղում:

### Պատասխանատվություն.

Արդյունքների արձանագրությունը չստորագրելը հանձնաժողովի անդամի համար առաջացնում է վարչական պատասխանատվություն և պատժվում է մինչև 300.000 ՀՀ դրամի չափով (**Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգիրք, հոդված 40.2**):

## ● Ամփոփման նիստի ընդհատման արգելքը.

Քվեարկության ավարտից հետո՝ մինչև ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքների վերաբերյալ արձանագրություն կազմելը, տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նիստը չի կարող ընդհատվել:

## ● Արձանագրության կազմման վերջնաժամկետը.

Նիստի վերջում, բայց ոչ ուշ, քան քվեարկության ավարտից 12 ժամ հետո (մինչև քվեարկության հաջորդ օրվա ժամը 08:00-ն), Հանձնաժողովը պետք է ավարտի արձանագրության կազմումը, որը պետք է հրապարակվի Հանձնաժողովի նախագահի կողմից:

## Ուշադրություն.

- ✓ Արձանագրությունը կազմվում է չորս օրինակից. մեկ օրինակը փակցվում է տեղամասային կենտրոնում՝ ընտրողների ցուցակների կողքին, մեկ օրինակը տեղադրվում է պարկում, մյուս երկու օրինակները պարկին կից ներկայացվում են վերադաս հանձնաժողով:
- ✓ Քվեարկության արդյունքների ամփոփման նիստին ներկա անձինք

կարող են լուսանկարել կամ տեսանկարահանել ընտրական տեղամասում կազմված քվեարկության արդյունքների արձանագրությունը:

### ● Ընտրական փաստաթղթերի պարկը.

- ✓ Պարկի վրա Հանձնաժողովի նախագահը պետք է դնի իր ստորագրությունը:
- ✓ Հանձնաժողովի մյուս անդամները և վստահված անձինք ևս իրավունք ունեն ստորագրելու պարկի վրա: Գրանցամատյանում գրառվում են ստորագրողների անուն–ազգանունները, դրվում ստորագրության նմուշները:
- ✓ Ընտրական փաստաթղթերի պարկը փակելու համար պատասխանատու է Հանձնաժողովի նախագահը:

### ● Արձանագրության քաղվածքը.

Ամփոփման նիստին ներկա անձանց, ըստ պահանջի, տրվում է ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքների արձանագրությունից քաղվածք վավերացված Հանձնաժողովի նախագահի և քարտուղարի ստորագրություններով և Հանձնաժողովի կնիքով (առանց տարածքային ընտրական ցուցակներում ընդգրկված թեկնածուների տվյալների):

#### **Պատասխանավություն.**

Արձանագրությանը ծանոթանալուն խոչընդոտելը, դրա քաղվածքը չտրամադրելը առաջացնում է քրեական պատասխանատվություն և պատժվում է ազատազրկմամբ 3–5 տարի ժամկետով (**ՀՀ քրեական օրենսգիրք, հոդված 154.5**):

### ● Ընտրական փաստաթղթերի և պարագաների հանձնումը.

Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահը և քարտուղարը պարկը, ընտրողների ցուցակների փաթեթը, չօգտագործված քվեարկության ծրարների փաթեթը, չօգտագործված քվեաթերթիկները, քվեարկության արդյունքների արձանագրության երկու օրինակը, գրանցամատյանը, հանձնա-

ժողովի կնիքը, տեխնիկական սարքավորումը քվեարկության ավարտից հետո՝ ոչ ուշ, քան 14 ժամվա ընթացքում (մինչև քվեարկության հաջորդ օրվա ժամը 10:00-ն) ներկայացնում են տարածքային ընտրական հանձնաժողով:

*Հավելված N 2*  
*Հայաստանի Հանրապետության*  
*կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի*  
*2016թ. նոյեմբերի 22-ի N 140-Ն որոշման*

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ**  
[ նշվում է ընտրության անվանումը՝ ] **ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ**  
[ նշվում է քվեարկության օրը, ամիսը, տարեթիվը ]

**Ք ա ղ վ ա ծ ք**

\_\_\_\_\_ մարզ, թիվ \_\_\_\_\_ ընտրական տարածք<sup>2</sup> \_\_\_\_\_ համայնքի<sup>3</sup>  
թիվ \_\_\_\_\_ տարածքային ընտրական հանձնաժողովի թիվ \_\_\_\_\_/\_\_\_\_\_ ընտրական տեղամասում  
\_\_\_\_\_ քվեարկության արդյունքների արձանագրությունից  
(Ընկում է ընտրության ակտանոցը)

		Ընտրողների թիվը (Ը)	Քվեարկության մասնակիցների թիվը (Մ)
1	Ընտրողների հիմնական ցուցակում	1	1
2	Քվեարկության օրն ընտրական տեղամասում կազմված ընտրողների լրացուցիչ ցուցակում	2	2
3	Երջիկ արկղով քվեարկող ընտրողների լրացուցիչ ցուցակում <sup>4</sup>	3	3
4	Ընդհանուր թիվը	1-3 ստորերի բաժնի գումարը	1-3 ստորերի բաժնի գումարը
5	Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովին հատկացված ինքնասանձվող դրոշմանիշերի թիվը		
6	Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովին համարակալված կարտների թիվը		
7	Ընտրողներից ստացված տեխնիկական սարքավորմամբ տարված կարտների թիվը		
8	Ընտրողներից ստացված համարակալված քվեարկության կարտների թիվը		
9	Ընտրողներից ստացված կարտների ընդհանուր թիվը (լրացվում է 7-րդ և 8-րդ ստյեղի թվերի գումարը)		
10	Չօգտագործված համարակալված կարտների թիվը		
11	Չօգտագործված ինքնասանձվող դրոշմանիշերի թիվը		
12	Անվավեր քվեաթերթիկների թիվը		
<b>Կուտակցության, կուտակցությունների դաշինքի անվանումը, թեմկանոսի ազգանունը, անունը, հայրանունը</b> <small>(Ազգային ժողովի ընտրությունների դեպքում նշվում է կուտակցություններին, կուտակցությունների դաշինքներին տրամադրված հերթական համարների հիերարխիայից, նրա ընտրությունների դեպքում՝ ըստ քվեաթերթիկի հերթականության)</small>		<b>Կողմ քվեարկված քվեաթերթիկների թիվը</b>	
1.			
2.			
3.			
4.			
<b>Թեմկանոսին, կուտակցությանը, կուտակցությունների դաշինքին դեմ քվեարկված քվեաթերթիկների թիվը</b> <small>(տողը նշվում է մեկ թեմկանոս, քվեարկվելու դեպքում)</small>			
Արձանագրությունը կազմվել է _____ 20 թ., ժամը _____-ին:			
Հանձնաժողովի նախագահ՝ _____ <small>(ազգանուն, անուն, հայրանուն)</small>		ստորագրություն) _____	
4.Տ. Հանձնաժողովի քարտուղար՝ _____			

<sup>1</sup> Նշվում են «Ազգային ժողով» կամ «Դեպուտի արժանույն» կամ «Գյուղատնտեսական կամ «Գյուղատնտեսական կամ «Հանձնարի արժանույն» կամ «Ինձնային ղեկավար» կամ «Մասնակցի արժանույն» անունները

<sup>2</sup> Նշվում է միայն Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ

<sup>3</sup> Նշվում է միայն Ինձնային, Գյուղատնտեսական, Հանձնարի արժանույնների, համայնքի ղեկավարի, համայնքի արժանույն անունով ընտրությունների ժամանակ

<sup>4</sup> Տեղը նշվում է միայն Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ

**Ուշադրություն.** Քվեարկության արդյունքների ամփոփման ընթացքում անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն դարձնել.

- ✓ տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի գործողությունների կատարման հաջորդականության պահպանմանը, առաջին հերթին՝ նիստի սկզբում Հանձնաժողովի անդամների անհատական կնիքների հավաքմանն ու փաթեթավորմանը.
- ✓ ընտրողների ստորագրած ցուցակներում (այդ թվում լրացուցիչ) առկա ստորագրությունների ճշգրիտ հաշվարկին և արձանագրմանը գրանցամատյանում.
- ✓ տեխնիկական սարքավորման միջոցով տպվող տեղեկանքի պատշաճ ստորագրմանը և կնքմանը.
- ✓ սահմանված ընտրական փաստաթղթերի ճշգրիտ հաշվարկին և այդ տվյալների պատշաճ արձանագրմանը գրանցամատյանում.
- ✓ չօգտագործված քվեաթերթիկների պատշաճ փաթեթավորմանը,
- ✓ քվեատուփը բացելուց հետո քվեարկության ծրարներից հանված քվեաթերթիկների՝ սահմանված նմուշի լինելու, ինչպես նաև վավերականության պահանջների պահպանմանը և պատշաճ տեսակավորմանը.
- ✓ տեսակավորված քվեաթերթիկների պատշաճ հաշվարկին և համապատասխան տվյալների արձանագրմանը գրանցամատյանում.
- ✓ հաշվարկված և տեսակավորված քվեաթերթիկների՝ ըստ կուսակցությունների փաթեթավորմանն ու կնքմանը.
- ✓ քվեարկության արդյունքների արձանագրության մեջ գրանցման ենթակա տվյալների պատշաճ արձանագրմանը.
- ✓ ամփոփման նիստի ընդհատման արգելքի պահպանմանը.
- ✓ ընտրական փաստաթղթերի պարկի պատշաճ փակմանը:

# ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՆԵՐԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ, ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ԱՆԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԲՈՂՈՔԱՐԿՈՒՄ, ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՏԵՂԱՄԱՍՈՒՄ ՔՎԵԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ԿԱՄ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ԱՆՎԱԿԵՐ ՃԱՆԱԶՈՒՄ

(ԸՕ հոդված 48)

## ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ԿԱՐԳ ԵՎ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐ

Ընտրական հանձնաժողովի որոշումները, գործողությունները (անգործությունը) կարող են բողոքարկվել վարչական կամ դատական կարգով<sup>53</sup>:

### ● **Բողոքարկման իրավունք ունեցող անձինք.**

Ընտրական հանձնաժողովի որոշումը, գործողությունը (անգործությունը) կարող է բողոքարկել՝

- ✓ յուրաքանչյուր ոք, ով գտնում է, որ խախտվել կամ կարող է խախտվել իր՝ Ընտրական օրենսգրքով սահմանված սուբյեկտիվ ընտրական իրավունքը.
- ✓ վստահված անձը, եթե գտնում է, որ խախտվել է իր կամ իր վստահորդի՝ Ընտրական օրենսգրքով սահմանված իրավունքը.
- ✓ դիտորդը կամ այցելուն, եթե գտնում է, որ խախտվել է իր՝ Ընտրական օրենսգրքով սահմանված իրավունքը.
- ✓ զանգվածային լրատվության միջոցի ներկայացուցիչը, եթե գտնում է, որ խախտվել է իր՝ Ընտրական օրենսգրքով սահմանված իրավունքը.
- ✓ ընտրություններին մասնակցող կուսակցության լիազոր ներկայացուցիչը, եթե գտնում է, որ խախտվել է իր կամ իր վստահորդ կուսակցության կամ կուսակցության ընտրական ցուցակում ընդգրկված թեկնածուի՝ Ընտրական օրենսգրքով սահմանված իրավունքը:

<sup>53</sup> Եթե ընտրական հանձնաժողովի որոշումը, գործողությունը (անգործությունը) բողոքարկվել է և վարչական, և դատական կարգով, ապա վարչական վարույթը կարճվում է:

● **Տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի որոշումների, գործողությունների կամ անգործության բողոքարկում.**

Քվեարկության օրվա ընթացքում կամ քվեարկության հաջորդ օրը տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի ընդունած որոշումների, գործողությունների կամ անգործության մասին բողոքները ներկայացվում են համապատասխան տարածքային ընտրական հանձնաժողով՝ քվեարկության օրը ժամը 8.00–ից մինչև ժամը 22.00–ն, կամ քվեարկության հաջորդ օրը՝ ժամը 12.00–ից մինչև ժամը 18.00–ն, կամ քվեարկությունից հետո երկրորդ օրը՝ ժամը 9.00–ից մինչև ժամը 11.00–ն:

● **Տարածքային ընտրական հանձնաժողովի որոշումների բողոքարկում.**

Ընտրությունների արդյունքներով տարածքային ընտրական հանձնաժողովի ընդունած որոշումները կարող են բողոքարկվել վարչական դատարան:

- ✓ **Տարածքային ընտրական հանձնաժողովի այլ որոշումները**, ինչպես նաև **գործողությունները** (անգործությունը) կարող են բողոքարկվել Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով օրացուցային 3 օրվա ընթացքում այն օրվանից, երբ դիմողն իմացել է կամ ողջամտորեն պարտավոր էր իմանալ խախտման մասին: Այս բողոքները Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով կարող են ներկայացվել աշխատանքային օրերին՝ ժամը 9.00–ից մինչև 18.00–ն, իսկ քվեարկության նախորդ օրը՝ ժամը 9.00–ից մինչև 19.00–ն, քվեարկության օրը՝ ժամը 8.00–ից մինչև ժամը 22.00–ն, քվեարկության հաջորդ օրը՝ ժամը 12.00–ից մինչև ժամը 18.00–ը: Եթե օրացուցային 3–րդ օրը լրանում է ոչ աշխատանքային օրը, բացառությամբ քվեարկության նախորդ, քվեարկության կամ քվեարկության հաջորդ օրերի, ապա բողոքը կարող է ներկայացվել հաջորդ աշխատանքային օրը՝ ժամը 9.00–ից մինչև 18.00–ն:



● **Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի որոշումների բողոքարկում.**

Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի՝ Ազգային ժողովի ընտրությունների արդյունքներով ընդունված որոշումները կարող են բողոքարկվել սահմանադրական դատարան:  
 Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի այլ որոշումները, ինչպես նաև գործողությունները (անգործությունը) կարող են բողոքարկվել վարչական դատարան:

● **Դիմումների քննարկման ժամկետներ.**

**Տարածքային և Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովներն** ընտրությունները նշանակվելուց հետո՝ մինչև քվեարկության նախորդ օրը, ստացված դիմումներին պատասխանում, իսկ Ընտրական օրենսգրքով սահմանված դեպքերում դրանց վերաբերյալ որոշումներ ընդունում են հնգօրյա ժամկետում, բայց ոչ ուշ, քան մինչև քվեարկության սկիզբը:

**Ուշադրություն.** **Քվեարկության օրվանից սկսած՝** մինչև արդյունքների ամփոփման համար սահմանված ժամկետից 2 օր առաջ՝ ժամը 18.00–ն, ստացված դիմումներին տարածքային և Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովները պատասխանում, իսկ Ընտրական օրենսգրքով սահմանված դեպքերում դրանց վերաբերյալ որոշումներ ընդունում են **մինչև ընտրությունների արդյունքների ամփոփումը**, իսկ Ազգային ժողովի ընտրությունների ժամանակ՝ տարածքային ընտրական հանձնաժողովը՝ մինչև ընտրությունների արդյունքների ամփոփման համար սահմանված ժամկետից մեկ օր առաջ<sup>54</sup>:

<sup>54</sup> Ընտրական օրենսգրքով սահմանված են որոշ բացառություններ կուսակցության ընտրական ցուցակի, ընտրական ցուցակում ընդգրկված թեկնածուի գրանցումն անվավեր ճանաչելու և այլ հարցերի բողոքարկման առնչությամբ.

## ● Այլ անձի փոխարեն քվեարկելու մասին դիմումի ներկայացում

Այլ անձի փոխարեն քվեարկելու մասին դիմում ներկայացնելու իրավունք ունեն՝

- ✓ ընտրություններին մասնակցող կուսակցության լիազոր ներկայացուցիչը, համայնքի ղեկավարի կամ ավագանու անդամի թեկնածուն.
- ✓ վստահված անձը.
- ✓ համապատասխան տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամը.
- ✓ քվեարկությանը չմասնակցած այն ընտրողը, որի տվյալների դիմաց, ընտրողների ցուցակում առկա է ստորագրություն քվեարկությանը մասնակցելու վերաբերյալ:

Այլ անձի փոխարեն քվեարկելու մասին դիմում<sup>55</sup> իրավասու անձը ներկայացնում է համապատասխան տարածքային ընտրական հանձնաժողով քվեարկության հաջորդ օրը ժամը 12.00–ից մինչև քվեարկության օրվանից հետո երրորդ օրը՝ ժամը 11.00–ն:

- ♦ Դիմումին պետք է կցված լինի որևէ անձի հայտարարությունն այն մասին, որ ընտրողը քվեարկությանը չի մասնակցել, և նրա փոխարեն քվեարկել է այլ անձ:
- ♦ Հայտարարություն տվողը պետք է գրավոր հավաստի և ստորագրի, որ տեղյակ է այլ անձի փոխարեն քվեարկելու վերաբերյալ սուտ հայտարարություն տալու համար նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին:

## ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ՎԻՃԱՐԿՈՒՄ

**Ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքներն անվավեր ճանաչելու մասին դիմում ներկայացնելու իրավունք ունեն՝**

<sup>55</sup> Այլ անձի փոխարեն քվեարկելու մասին դիմումի, հայտարարության ձևերը, ինչպես նաև այլ անձի փոխարեն քվեարկելու մասին սուտ հայտարարություն տալու և այլ անձի փոխարեն քվեարկելու մասին դիմումին կից կեղծ ստորագրությամբ հայտարարություն ներկայացնելու համար նախատեսված քրեական պատասխանատվության մասին տեղեկացված լինելու ձևաթղթերը հաստատում է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը և ներբեռնելու հնարավորությամբ տեղադրում հանձնաժողովի համացանցային կայքում:

- ✓ ընտրություններին մասնակցող կուսակցությունը,
- ✓ ընտրություններին մասնակցող կուսակցության ընտրական ցուցակում ընդգրկված թեկնածուն,
- ✓ վստահված անձը, եթե քվեարկության օրը ներկա է գտնվել քվեարկության սենյակում կամ ներկա է գտնվել տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի արդյունքների ամփոփման նիստին.
- ✓ համապատասխան տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամը, եթե արձանագրությունում կատարել է գրառում հատուկ կարծիք ունենալու մասին:

**● Դիմում ներկայացնելու ժամկետը.**

Ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքներն անվավեր ճանաչելու դիմում կարող է ներկայացվել միայն համապատասխան տարածքային ընտրական հանձնաժողով քվեարկության հաջորդ օրը՝ ժամը 12.00–ից մինչև ժամը 18.00–ն, կամ քվեարկությունից հետո երկրորդ օրը՝ ժամը 9.00–ից մինչև ժամը 11.00–ն:

**● Ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքների անվավեր ճանաչում.**

Եթե դիմումի քննարկման արդյունքով տարածքային ընտրական հանձնաժողովը հանգում է այն եզրակացության, որ քվեարկության ընթացքում տեղի են ունեցել Ընտրական օրենսգրքի պահանջների այնպիսի խախտումներ, որոնք կարող էին էապես ազդել քվեարկության արդյունքների վրա, և եթե հնարավոր չէ պարզել քվեարկության իրական արդյունքները, ապա տարածքային ընտրական հանձնաժողովն այդ ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքներն անվավեր է ճանաչում: Այդ դեպքում նյութերն ուղարկվում են դատախազություն:

**● Ընտրությունների արդյունքների անվավեր ճանաչում.**

- ✓ Ընտրությունների արդյունքների անվավեր ճանաչման մասին դիմում իրավունք ունեն ներկայացնելու կուսակցությունը կամ կուսակցությունների դաշինքը: Դիմումը ներկայացվում է ԿԸՀ քվեարկությունից հետո մինչև հինգերորդ օրը ժամը 18.00:
- ✓ Ընտրության արդյունքներն անվավեր ճանաչելու մասին դիմումների քննարկումը կատարվում է ընտրությունների արդյունքների ամփոփման շրջանակում, և դրանց վերաբերյալ առանձին որոշում չի կայացվում:

- ✓ Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովի՝ Ազգային ժողովի ընտրությունների արդյունքներով ընդունված որոշումները կարող են բողոքարկվել Սահմանադրական դատարան:

## ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎՈՂ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

### (ԸՕ հոդված 49)

- ✓ Ընտրական հանձնաժողովներ ներկայացված դիմումը պետք է ստորագրված լինի **դիմողի կողմից, ներառի նրա անունը, ազգանունը, դիմողի հասցեն, տրման ամսաթիվը:**
  - ✓ Դիմումը կարող է ներառել նաև դիմումատուի հեռախոսահամարը, էլեկտրոնային փոստի հասցեն:
  - ✓ Դիմումում պետք է սահմանված լինի դիմումատուի պահանջը, բերված լինեն դիմումատուի հիմնավորումները: Հնարավոր ապացույցները պետք է կցված լինեն դիմումին:
  - ✓ Եթե դիմումը ներկայացվում է ներկայացուցչի միջոցով, ապա պետք է ներկայացվի նաև օրենքով սահմանված կարգով տրված լիազորագիր:
  - ✓ Թեկնածուի, վստահված անձի, դիտորդի, զանգվածային լրատվության միջոցի ներկայացուցչի, ընտրական հանձնաժողովի անդամի, լիազոր ներկայացուցչի կողմից ներկայացված դիմումներին **կից պետք է ներկայացվի դիմումատուի կարգավիճակը հավաստող փաստաթղթի (սահմանված նմուշի վկայականի) պատճենը:**
- **Դիմումների ներկայացման կարգը.**
    - ✓ Դիմողը դիմումը հասցեագրում է այն ընտրական հանձնաժողովին, որի իրավասության սահմաններում է բարձրացված հարցի լուծումը:
    - ✓ Եթե դիմում տալու համար Ընտրական օրենսգրքով նախատեսված է վերջնաժամկետ, ապա դիմումը համարվում է պատշաճ ժամկետում ներկայացված, եթե այն մինչև վերջնաժամկետը մուտքագրվել է համապատասխան ընտրական հանձնաժողով:

- ✓ Ոչ իրավասու ընտրական հանձնաժողով ներկայացված դիմումները կամ վերջնաժամկետից ուշ ներկայացված դիմումները չեն քննարկվում և գրությամբ վերադարձվում են դիմումատուին՝ նշելով պատճառը:

**Ուշադրություն.** Վարչական վարույթի հարուցման դեպքում դիմումատուն իրավունք ունի մասնակցելու հանձնաժողովի նիստում իր դիմումի քննարկմանը, ներկայացնելու հիմնավորումներ, ունենալու ելույթ:

## ՎԵՐԱՀԱՇՎԱՐԿ

### (ԸՕ հոդված 50)

#### **Ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքների վերահաշվարկի մասին դիմում ներկայացնելու իրավունք ունեն.**

- ✓ Ընտրություններին մասնակցող կուսակցության ընտրական ցուցակում ընդգրկված թեկնածուն կամ վստահված անձը, եթե նրանք ներկա են եղել ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքների ամփոփմանը.
- ✓ տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամը՝ ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքների վերաբերյալ արձանագրությունում հատուկ կարծիք ունենալու մասին գրառում կատարելու դեպքում:

#### **● Վերահաշվարկի դիմում ներկայացնելու ժամկետը.**

Վերահաշվարկի դիմում կարող է ներկայացվել միայն համապատասխան տարածքային ընտրական հանձնաժողով քվեարկության հաջորդ օրը՝ ժամը 12.00–ից մինչև ժամը 18.00–ն, կամ քվեարկությունից հետո երկրորդ օրը՝ ժամը 9.00–ից մինչև ժամը 11.00–ն:

#### **● Վերահաշվարկի դիմումի ձևը.**

Վերահաշվարկի դիմումը պետք է ներառի դիմողի անունը, ազգանունը,

դիմողի հասցեն և այն ընտրական տեղամասի համարը, որում պահանջվում է կատարել վերահաշվարկ: Դիմումին կարող են կցվել քվեարկության արդյունքների սխալ ամփոփման ապացույցներ: Վերահաշվարկի դիմումը պետք է ստորագրված լինի դիմումատուի կողմից:

### ● Վերահաշվարկի աշխատանքները.

- ✓ Վերահաշվարկի աշխատանքներն սկսվում են վերահաշվարկի դիմումների ընդունման համար սահմանված վերջնաժամկետի օրը՝ ժամը 14.00–ից, և դադարեցվում են քվեարկության օրվանից հետո՝ 5–րդ օրը՝ ժամը 14.00–ին:
- ✓ Տարածքային ընտրական հանձնաժողովն առաջին հերթին վերահաշվարկում է.
  - ♦ բոլոր այն ընտրական տեղամասերի քվեարկության արդյունքները, որոնց վերաբերյալ տարածքային ընտրական հանձնաժողովի կարծիքով ներկայացված են քվեարկության արդյունքների սխալ ամփոփման հիմնավոր ապացույցներ,
  - ♦ բոլոր այն ընտրական տեղամասերի քվեարկության արդյունքները, որոնց արձանագրությունների ուսումնասիրմամբ (այդ թվում՝ անճշտությունների ուսումնասիրմամբ) տարածքային ընտրական հանձնաժողովում ծագել են արդյունքների սխալ ամփոփման վերաբերյալ կասկածներ:
- ✓ երկրորդ հերթին վերահաշվարկում է բոլոր այն ընտրական տեղամասերի քվեարկության արդյունքները, որոնց վերաբերյալ ներկայացվել է վերահաշվարկի դիմում, և այդ տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի գրանցամատյանում առկա է գրառում օրենքով սահմանված տեղեկանքը տպելու անհնարինության մասին<sup>56</sup>:

**Ուշադրություն.** Եթե նշված քվեարկության արդյունքների վերահաշվարկն ավարտվել է մինչև վերահաշվարկի վերջնաժամկետը, կամ այդպիսիք չեն եղել, ապա տարածքային ընտրական հանձնաժողովը

<sup>56</sup> Յուրաքանչյուր հերթի համար տարածքային ընտրական հանձնաժողովը վիճակահանությանը որոշում է, թե ինչ հերթականությամբ է վերահաշվարկելու ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքները:

վերահաշվարկի առկա դիմումների հիման վրա վիճակահանությամբ որոշում է, թե ինչ հերթականությամբ է վերահաշվարկելու ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքները:

- ✓ Մեկ ընտրական տեղամասի քվեարկության արդյունքների վերահաշվարկի տևողությունը չի կարող գերազանցել 4 ժամը:
- ✓ **Վերահաշվարկ իրականացնելիս ընտրական հանձնաժողովն աշխատում է առանց հանգստյան օրերի՝ ժամը 9.00-ից (բացառությամբ օրենքով սահմանված դեպքերի) մինչև 18.00-ն:**

**● Վերահաշվարկին ներկա գտնվելու իրավունք ունեցող անձինք.**

- ◆ Ընտրական տեղամասի քվեարկության արդյունքների վերահաշվարկի աշխատանքներին կարող են ներկա գտնվել.
  - ✓ համապատասխան տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի անդամները,
  - ✓ ընտրական հանձնաժողովի նիստերին ներկա գտնվելու իրավունք ունեցող անձինք,
  - ✓ թեկնածուն

**Ուշադրություն.** Վերոնշյալ անձանց պահանջով նրանց տրամադրվում են ընտրական տեղամասում քվեարկության արդյունքների վերահաշվարկի արձանագրությունների պատճենները:

**Ուշադրություն.** Թեկնածուն, վստահված անձը և վերահաշվարկի դիմում ներկայացրած անձը այլ փաստաթղթերի հետ իրավունք ունեն ծանոթանալու քվեարկությանը մասնակցած ընտրողների ցուցակներին, ինքնուրույն կատարելու քաղվածքներ:

**Ուշադրություն.** Վստահված անձինք, դիտորդները, զանգվածային լրատվության միջոցների ներկայացուցիչները կարող են լուսանկարել, տեսանկարահանել և ձայնագրել վերահաշվարկի աշխատանքները:

# ՁԵՌՆԱՐԿ

ԴԻՏՈՐԴՆԵՐԻ, ՎՍՏԱՀՎԱԾ ԱՆՁԱՆՑ ԵՎ  
ԶԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ  
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Տպագրությունը՝ օֆսեթ:  
Զափսը՝ 60/84 1/16: Թուղթը օֆսեթ:  
Ծավալը՝ 6 տպ. մամուլ

ISBN 978-9939-1-0520-8